

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

МЭЗАЕМ и 8-р — УРЫСЫЕ НАУКЭМ И МАФ

**Ныбджэгъу лъапIэхэр!
Адыгэ Республикэм
ишIэныгъэлэжъхэу,
научнэ-ушэтэкIо институтхэм
яIофышIэхэу, кIэлэегъаджэхэу
ыкIи студентхэу
лъытэныгъэ зыфэтшIыхэрэр!**

Шьуисэнхъат епхыгъэ мэфэкIым — урысые наукэм и Мафэ фэшI тыгу кыддэлэу тышгуфэгъушIо!

Тихэгъэгъу инаучнэ IофышIэхэу цыIэныгъэмкIэ мэхъанэшхо зилэ Iофыгъохэм язэшIохын сыдигъуи ыгъэгумэкIыхэрэм, Урысыем хэхъоныгъэ егъэшIыгъэным, инеуцырэ мафэ нахь дэхэным мышгъыжъхэу фэлэжъэхэрэм рзэныгъэу афытиIэр къитIотыкIынымкIэ мы мэфэкIыр амалышIоу цыт.

Хэгъэгум ипащэхэм непэ яIофшIэнкIэ анахъэу анаIэ зытырагъэтырэр экономикэм инновационнэ модель гъэпсыгъэныр, технологие пэрытхэр кызыфэгъэфедэгъэнхэр ары. Наукэм хэхъоныгъэ ин рамыгъэшIэу, научнэ-ушэтын IофшIэгъэшхохэм къэралыгъо IэныIэгъу арамэгъэгъотэу тыхэгъэгъуи, тиреспублики янепэрэ, янеуцрэ мафэ зыфэдэ хъуцтыр кызышIогъэшIыгъуай.

Тиреспубликэ инаучнэ-ушэтэкIо институтхэм, иапишIэрэ еджанIэхэм IэпIэгъэныгъэшхо зыхэлъ шIэныгъэлэжъэ сэнауцхэр ащэлажъэх, гугъапIэ къэзтырэ студент нэбгырэ мин пчъагъэ ащэджэ. Илъэс къэс ахэм научнэ конференцихэр, семинархэр ащызэхатхэ, шIэныгъэлэжъэхэм яIофшIагъэхэр цыIэныгъэм кыыцызфагъэфедэх, научнэ IофшIэгъабэм дунэе сообществэм осэшхо къареты.

РеспубликэмкIэ социальнэ мэхъанэ зилэ унашъохэр аитхэ зыхукIэ научнэ IофышIэхэм яшIошIхэр сыдигъуи кыдалытэ.

Регионым инаукэ хэхъоныгъэ зэрэагъэ-шIыцт лъэныкьохэр агъэпфагъэх. Ахэм адишIтэу пIэлъэ кIыхъэ кызылгъызыубытыр, гухэлъ гъэнэфагъэ зилэ программэу «Наукэм Адыгэ Республикэм хэхъоныгъэ щегъэшIыгъэныр» зыфиIоу 2011 — 2015-рэ илъэсхэм ателъытагъэр гъэхъагъэ хэлъэу непэ цыIэныгъэм щыпхырацы.

ТишIэныгъэлэжъэхэм яопыти, яшIэныгы, ятворческэ амали зыцагъэфедэн алъэкIыцт чIыпIэхэр зэрэцIыгъэх тичыхъэ телъ. Экономикэм илгъэныкьыгъэ зэфэшъафхэр — туризмэр, промышленностыр, мэкъу-мэщыр, гъэстыныпхъэ-энергетикэ комплексыр, бизнес цIыкIур ыкIи предприятиешхохэр наукэмкIэ къэгъэныпхъэжъыгъэ екIолIэкIаIэхэм къаежъ.

А пстэумэ джыри зэ къаушыхъаты Адыгэ Республикэм ихэхъоныгъэ шIэныгъэлэжъэхэм ялахынышхо зэрэахIыхэрэр.

Наукэм иIофышIэхэу лъытэныгъэ зыфэтшIыхэрэр, псауныгъэ пытэ, насып игыуиIэнэу, шIоу цыIэр зэкIэ кыжъудэхъунэу, Iофэу ештъуыжъхэрэ пэпчъ гъэхъагъэхэр цышIу-шIынэу тышгуфэлъаIо!

Адыгэ Республикэм и Лышъхъэу
ТХЪАКIУЩЫНЭ Аслъан

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо
Совет — Хасэм и Тхъаматэу
Федор ФЕДОРКО

АдыгабзэмкIэ зэнэкъокъугъэх

лэхэм ыкIи ирайонхэм къарыкIыгъэу
я 9 — 11-рэ классхэм якIэлэеджэкIо 60
фэдиз хэлэжъагъ. Ахэм урысхэу ады-
габзэр зэзыгъашIэхэрэри ахэтыгъэх.



Тыгуасэ адыга-
бзэмкIэ респуб-
ликэ олимпиадэ
Адыгэ къэра-
лыгъо универ-
ситетым цы-
кIуагъ. Ащ рес-
публикэм икъа-

Олимпиадэм хэлэжъэштхэр университетым иактовэ зал щызэлукIагъэх. КъекIолIагъэхэм апашъхъэ кышчыгушIагъэх Адыгэ Республикэм гъэсэнэгъэмрэ шIэныгъэм-рэкIэ и Министерствэ иIофышIэу Ситимэ Сарэ (ащ кызы-Луихыгъ), мы Министерствэм специалистэу Хьэлэштэ Казбек, Адыгэ къэралыгъо университетым икIэлэегъаджэу ХьакIэмыз Мирэ ыкIи шIэныгъэхэм яхэгъэхъон пылъ республикэ институтым иIофышIэу Теуцожь Марыет.

АдыгабзэмкIэ олимпиадэр уцугъуитIоу гошыгъагъэ. Апэрэм тестхэр кыдылгъы-тэщтыгъэх, ятIонэрэм урыс кIэлэеджакIохэм рассказ зэхэгъэуцагъ, адыгэ кIэлэеджакIохэм грамматикэмкIэ гъэцэкIэн игъусэу диктант атхыгъ.

КIэуххэр непэ зэфахысы-жыщтых.

СИХЪУ Гоцнагъу.

Сурэтыр Iэишынэ Аслъан тырихыгъ.

Къэлэ прокуратурэм иIофшIэн изэфэхьысыжъхэр

Мыекъопэ къэлэ прокуратурэм ыкIи правэушъу-мэкIо органхэм икIыгъэ 2011-рэ илъэсым Iофэу ашIагъэм изэфэхьысыжъхэм, коррупцием ыкIи бзэджэшIагъэхэм апэуцужьыгъэным, общественнэ рэхъатныгъэр, законыр къэушъумэгъэнхэм алгъэныкьокIэ кыхьэгъэ илъэсым пшгъэрылгъэу зыфагъэуцу-жыххэрэм зашчытегушIэгъэхэ межведомственнэ зэхэсыгъо тыгъуасэ шылагъ. Ащ иIофшIэн хэлэжъагъэх Адыгэ Республикэм ипрокурор шъхъаIэу Василий Пословскэр, муниципальнэ образованиеу «Къалэу Мыекъуапэ» иадминистрации ипащэу Михаил Черниченкэр, правэушъу-мэкIо органхэм япащэхэр, нэмыкIэхэри.

Iофтхъабзэр кызылгъуи-хыгъ ыкIи доклад шъхъа-Iэр кышIыгъ Мыекъуапэ ипрокурорэу Андрей Фатиным. Ащ кызылгъуи-хыгъэ, 2011-рэ илъэсым тикъэлэ шъхъаIэ бзэджэшIагъэ 1912-рэ щызэрэхъагъэу агъэунэфыгъ, 2010-рэ илъэсым егъэпшагъэмэ, ар про-

центи 5,4-кIэ нахь макI. БзэджэшIагъэ хьылгъэхэм ыкIи хьылгъэ дэдэхэм япчъагыи процент 12,6-кIэ нахь макIэ хьугъэ. Ащ епхыгъэу правэушъу-мэкIо органхэм бзэджэшIагъэ Iофэу кызылгъуи-хыгъ алгъэныкьыгъэр процент 62,5-м кIахъэ. ЦIыфыр зэрэушъу-мэкIо органхэм бзэджэшIагъэу Мыекъуапэ щызэрэхъагъэхэрэм япчъагъэ илъэс заулэ хьугъэу хахьорэп, блэкIыгъэ илъэсым ащ фэдэ хьугъэ-шIэгъэи 10 агъэунэфыгъ. ХьуныкIэн бзэджэшIагъэхэм, цIыфым ыпкыны-лынэ шъобжхэр зэрэтыра-щагъэхэм, бзылгъыгъэм зэрэбэныгъэхэм, гъэпцIагъэ зыхэлъ бзэджэшIагъэхэм япчъагъэ нахь макIэ хьугъэ.

Арэу щыт нахь мышIэ-ми, урамхэм къатехъухъэр бзэджэшIагъэхэм, зэхэ-щэгъэ купхэм ыкIи зыныбж имыкьугъэхэм зэрэхъэрэ бзэджэшIагъэхэм япчъагъэ хэшIыкIэу зэрэхъуагъэр Андрей Фатиным кылуагъ. ГумэкIыгъоу къэуцухэрэр дэгъэзыжыгъэныхэм пае правэушъу-мэкIо органхэм профилактическэ Iофтхъа-бзэхэр нахьыбэрэ зэхатхэ

ашIымэ нахь ишIуагъэ къэ-клонэу ылытагъ.

Лашэр кызыфагъэфедэзэ бзэджэшIагъэ 12 тикъэлэ шъхъаIэ щызэрэхъагъ, ыпэрэ илъэсым а пчъагъэр 3 ныIп зэрэхъуштыгъэр. Дышгъэхэр зышашIэрэ тучаныр 2011-рэ илъэсым итыгъэгъэзэ мазэ зыхуныкIагъэхэр ыкIи тучан-тесыр зыукIыгъэхэр джыри правэушъу-мэкIо органхэм къаубытыгъэхэп.

Къэлэ прокуратурэм анахъэу ыналэ зытыригъэтыгъэ лгъэныкьохэм ащыц ахъцэ къуалгъэу зыштэхэрэм ыкIи коррупцием апэшIуекIогъэ-ным япхыгъэ бзэджэшIагъэ-хэр кыхьэгъэщыгъэнхэр, законыр зыукьохэрэм пшгъэ-дэкIыжъ ягъэхьыгъэныр. IэнатIэ зылыгъ пэщи 104-мэ УФ-м изаконодательствэ аукуагъэу кыхьагъэщыгъ. Ахэм ащыцэу 33-мэ ахъ-цэ къуалгъэу аштэзэ къау-бытыгъэх, нахьыбэрэмкIэ ахэр медицинэм иIофышIэх, ГИБДД-м икьулыкьушIэх, нэмыкIэхэри. Коррупцием ылгъэныкьокIэ законыр гъо-гогуи 145-рэ аукуагъэу прокуратурэм ыгъэунэфыгъ. IэнатIэ зылыгъ пэщэ 31-мэ

дисциплинарнэ ыкIи нэбгы-ри 3-мэ административнэ пшгъэдэкIыжъ арагъэхыгъ, нэбгыри 2-м алгъэныкьокIэ уголовнэ Iофхэр кызылгъуа-хыгъэх.

2011-рэ илъэсым кы-клонI цIыф кызырыкIохэм ядэо тхыль 2969-рэ къэлэ прокуратурэм кыпIэкIахъагъ ыкIи законодательствэм кыдылгъытэу, социальнэ фи-тыныгъэу ялэхэр, пенсионнэ ыкIи чIыгу законодатель-ствэр укьуагъэхэ зэрэхъурэр арых анахъэу цыфхэр зыгъэ-гумэкIыхэрэр. ЩыкIагъэу къэуцухэрэр дэгъэзыжы-гъэнхэр, цыфхэм яфиты-ныгъэхэр къэушъумэгъэнхэр, коррупцием пэшIуекIогъэ-ныр, бзэджэшIагъэу Мые-къуапэ ыкIи зэрэ Адыгееу щызэрэхъагъэхэрэм япчъагъэ нахь макIэ шIыгъэныр — джары пшгъэрылгъэ шъхъаIэу 2012-рэ илъэсым къэлэ про-куратурэм зыфигъэуцужьы-хэрэр.

Зэхэсыгъом хэлэжъагъэ-хэм ащыщхэр нэужым къэ-гушIагъэх, А.Фатиным идоклад кышчыгъэныгъэ лгъэныкьыгъэ анахь шъхъаIэхэм еплъыкIэу фыряIэр ахэм кыралотыкIыгъ, гумэкIы-гъоу, щыкIагъэу щыIэхэр дэгъэзыжыгъэныхэм пае анахъэу уналэ зытебгъэтын фа-ехэр къагъэнэфагъэх.

**ТХЪАРКЪОХЪО
Адам.**



Ветеран 37-мэ субсидиехэр аратыштых

Хэгъгу зоошхом иветеранхэу Адыгэ Республикэм исхэм япсэуклэ амалхэр нахышлу шыгъэнхэм, унэхэр зэрагъэгъотынхэм апае мы ильэсым ищылэ мазэ ыклэхэм адэжэ апэрэ траншэу сомэ миллион 31-рэ мини 116-рэр Адыгеим кыыуагъа. Ащ кыыхэклэу ветеран 37-рэу чэзыум хэтыгъэхэм субсидиехэр кызэрэратыштымклэ макъэ арагъэлуагъ.

Адыгэ Республикэм Иофшлэнымклэ ыкли социальнэ хэхъоныгъэхэмклэ и Министерствэ ипресс-кыулыкыу кызэрэратыштымклэ, ветеранхэу субсидие кызэрэратыштымклэ джырэ уахтэ псэуплэу кыащэфыштым лыхъунхэ фае. Ежхэм ар ямыамалымэ е ищыкълэгъэ документхэр гъэпсыгъэнхэмклэ кын кыащыхъумэ, социальнэ Иофшлэхэр лэпылэгъу афэхъуштых.

Къэлогъэн фае блэкыгъэ ильэсым ыклэхэм адэжэ ветеран нэбгырэ 58-мэ унэхэр афашэфыхи, унэхэхажьхэр зэрафашыгъэхэр. Джыри нэбгыри 5 унаклэхэм кошыжынынхэу шыт. Яунэ амалхэр нахышлу шыгъэнхэмклэ непэрэ мафэм ехъулэу зэкълэмкли чэзыум ветеран 76-рэ хэт. Министерствэм илофшлэхэм кызэрэратыштымклэ, а пчыагъэр зыпкы итэп, ренэу кыыхэхъо.

«Иофшлэным иветеран» хъугъэх

Джырэблагъэ АР-м Иофшлэнымклэ ыкли социальнэ хэхъоныгъэхэмклэ и Министерствэ икомиссие зэхэсыгъоу илагъэм унашъо щашыгъ республикэм

щыпсэурэ нэбгырэ 92-мэ щытхъуцлэу «Иофшлэным иветеран» афагъэшъошэнэу.

Министерствэм ипресс-секретарэу Шыхъалэхъо Заремэ кызэрэратыштымклэ, щытхъуцлэр зыфагъэшъошагъэхэм

анэмыклэу ильэс 40-рэ е ащ кыыхъоу Иоф зышлэгъэ нэбгырэ 51-мэ мыщ фэдэ купым афагъэнэфэгъэ социальнэ лэпылэгъур аратынэу рахъухагъ.

Нэбгыри 4-мэ къатыгъэ тхылхэр шапхэхэм зэрадимыштэхэрэм кыыхэкълэ афызэклагъэкложыгъэх.

ИШЫНЭ Сусан.

Клэлэцлыклухэр спортым пыщэгъэнхэм аналэ тет

Адыгэкъалэ аужырэ ильэс зытлум хэхъоныгъэу ышылэгъэхэм ащыщхэ спорт объект зэфэшхыафэу шагъэуцугъэхэмрэ шагъэцэкълэжыгъэхэмрэ. Клэлэцлыклухэм, ныбжыкълэхэм япсауныгъэ кээухъумэгъэнымклэ, ешъоным, наркотикхэм апыщагъэхэ мыхъунхэмклэ пстэумэ анахь шлогъэ ин къэзытыхэрэм физкультурэмрэ спортымрэ ащыщхэ. Ары къалэм иадминистрация ипащэ спортзалхэм, площадкэхэм ягъэпсын, ягъэцэкълэжынын ишыпкызу ыуж зыклитыр.



Хьатэгъу Налбый къэлэ администрацием ипэщэ лэнагъэ зылохъэм мы лъэныкъомклэ апэу ышлагъэхэм ащыщ Адыгэкъалэ дэт залэу бэнэнымклэ зышагъасэхэрэм ащыщэу жы хъугъэм ишхъаныгъупчъэжхэр охътэ клэклым кыкълэу зэрэбларигъэхъугъэхэр. Нэужым ащ фэдэ залыплэу ялэмы гъэцэкълэжынынхэр арашыллагъэх, ищыклагъэхэмклэ зытырагъэпсыхагъэх. Мы уахтэм Хьалъэкъуае шагъэуцурэ еджаплэм лъэхъаным дштэу гъэпсыгъэ спортзали, зыщыбэнэштхэ залыри, нэмыкълэ спорт лъэпкэхэм апае ащыкълэгъэшт псэуалэгъэхэри кыдыхэлъытагъэх.

Ныбжыкълэ Иофхэмклэ, физическэ культурэмклэ ыкли спортымклэ Адыгэкъалэ администратцием иотдел ипащэу Хьалэгъогъу Казбек кызэриуагъэмклэ, ильэситлум кыкълэу футбол ешлэпшхэ агъэпсыгъ. Метри 110-рэ икълыхагъэу, метр 65-рэ ишъомбгъуагъэу стадион Адыгэкъалэ шырагъэжыагъ, искусственин алыргъур ащ тыралъхъагъэхэу, клэлэджаклохэр шэдъэгъух. Мыгъэ ащ тлысыплэхэр щашлынхэу, кызыщыгъэштхэ гъогур, спортсмен ныбжыкълэхэм ящыкълэгъэшт псэуалэгъэхэр шагъэпсынхэу администрацием ипащэ ыуж ит. Мыщ ифутбол ешлэплэ инышл,

нахь цлыклуи кыготын зэрэфаери кыдэлъытагъэ. Джащ фэдэу Псэкъупсэрэ Хьалъэкъуаери футбол ешлэплэхэр ащызэтырагъэпсыхагъэх.

Тиспортсмен цлыклухэр зэнэкъокъубэм ахэлажхэ, республикэм ичлэплэ зэфэшхыафхэм ямызакъоу Урысыем икълэ зэфэшхыафхэми ащлэх, — кылуагъэ Хьалэгъогъу Казбек. — Ащ фэдэу клэлэджаклохэр зыщытажхэрэм транспортым кыщегъэжыагъэу ашхыштым, зырысыштхэм анэсыжызу тиадминистрация ипащэ ыналэ тет. Бюджет ахъшэр маклэу, кызыхынышхо щымылэми, хэкълэплэ кыгъоты. Ащ ыналэ лъэшэу зэратетым тэри клуагъэ кытеты, тиклэлэцлыклухэри нахыбэу спортым пыщагъэ ешлэх.

Спортсмен ныбжыкълэхэм гъэхъагъэу ашлэхэрэм арыгушхохэу отделым ипащэ игъэкълотыгъэу кытегушылагъ, тренерэу ахэм Иоф адззыплэхэрэм иягугъу кышыгъ. Кылуагъ ащ спорт лъэпкэ зэфэшхыафхэмклэ мастер хъугъэу Адыгэкъалэ нэбгырэ 70-м ехъу зэригъ, Адыгеим ыцлэ чыжызу зыгъэлугъэ спортсменхэр кызэрэдэкълэгъэхэр.

Еджаплэхэм ачлэхэм ямызакъоу, нахь цлыклухэри къалэм ипащэхэм ащыгъупшагъэхэп.

Клэлэцлыклу ыгъыплэхэмклэ чэзыу зэрамылэжыр, ахэр икълэу зэрэзэтырагъэпсыхагъэхэр, клэу зрашлэр нахыпэккли къэтлогъагъ. Ахэм ямызакъоу, ильэситлум кыкълэу клэлэцлыклу джэгуплэ 13 къалэм ишагухэм ащызэтырагъэпсыхагъ. Зы площадкэр квадратнэ метр 400 мэхъу, джэгуплэ псэолгъэ зэфэшхыаф 7-у зэхэт.

Клэлэцлыклу е зихэхъогъур спортым фэагъэми, амал тэрэзхэр щымылэхэмэ, нахыжхэм икълэу анырамыгъэтимэ, зыуж ихыагъэри гум ринжыу бэрэ кыыхэкълэ. Арышл, джэгуплэхэм кыащегъэжыагъэу спорт объектхэм анэсыжызу зыпкы игъэуцогъэнхэм мэхъэнэ ин ил. Зыпари ымышлэу урым тетымэ ары ешъоным, наркотикхэми, бзджаплэхэми апыщагъэ зыщыхъурэр. Площадкэ е спортзал зтэгъэпсыхагъэм, лъэшэу зыналэ къатет нахыжыжхэм физкультурэм, спортым нахь пзлагъэ ашлэх. Псауныгъэ пытэ зилэ ныбжыкълэр нахыбэмэ, къалэми шлуагъэ кыфахышл.

ХЪУТ Нэфсэт.

Сурэтым итыр: Адыгэкъалэ шырагъэжыгъэ стадион.

Сурэтыр Ишынэ Аслъан кытырихыгъ.

Амалыкълэхэр кыызфагъэфедэштых

Цыфхэм нахь псынклэу кызэбарыр алгыгъэлэсыгъэным пае ОАО-у «Ростелекомым» и Адыгэ кыутамэ ипроизводство игъэкълэжынын (имодернизация) мы уахтэм дэлажхэ. Компанием испециалистхэм кызэрэагъэщырэмклэ, республикэм ичлэплэхэм зэкълэми телефон зэпхыныгъэр, ащ даклоу Интернетэ ащыл. Арэу щытми, къоджэ псэуплэхэм янахыбэм ащыл Интернет зэпхыныгъэхэм нахь псынклэу Иоф ашлэнымклэ ащ фэдэ техническэ амалхэр ялэхэп.

ОАО-у «Ростелекомым» и Адыгэ кыутамэ ипащэу Сергей Пуленец кызэриуагъэмклэ, технологиякълэу кыжыагъэхэм яшлуагъэкълэ цыфхэм яфэлофа-

шлэхэр шэпхъэшлэхэм адиштэу агъэцэкълэхэ хъугъэ. Зэрагъэнафэрэмклэ, мы ильэсым иапэрэ мэзищ кыкълэу Интернет канал шхъалэу Краснодар еклэрэм нахь псынклэу Иоф ышлэнымклэ гъэцэкълэжынынхэр аухыштых, ащ ыуж Мыекъуапэ щыпсэухэрэм Интернет-зэпхыныгъэхэм япсынклэу зыфэдэр ауштын алэкълышт.

Республикэм инэмыкълэ члэплэхэр пштэхэмэ, ахэм якълэу Интернет сетхэр ильэсым ыклэ нэс клэу зэтырагъэпсыхагъэ, оборудованиехэр зэблахыштых. Мы гъэкълэжынынхэм яшлуагъэкълэ, республикэм ирайон гупчэхэм зэкълэми Интернет-зэпхыныгъэу ялэхэм нахь псынклэу Иоф ашлэ хъушл.

Щынэгъончъэным и Концепции тегушылагъэх

Темыр Кавказым туристическэ кластер щыгъэпсыгъэным епхыгъэу, олимпийскэ Шъачэм кыщегъэжыагъэу Махачкала нэс щынэгъончъэным и Концепция ильэныкълэу шхъалэхэм ОАО-у «Темыр Кавказым икурортхэм» еплыкълэу фырилэр Урысые Федерацием и Президентэу Дмитрий Медведевым ригъэлэгъуным фэхъазыр.

Мыщ фэдэ предложениехэр дгъэхъазыргъэх ыкли кызэралыгъом ипащэ шлэхэу етхыллэштых, — кыеты компанием ипресс-кыулыкыу.

Темыр Кавказым икурортхэр щынэгъончъэным ишапхэхэм адиштэнхэм илофыгъо хэм затегушылэштхэ зэхэсыгъо джырэблагъэ зэхашэнэу зэрэрахъухагъэр кылуагъэ УФ-м и Президент вице-премьерэу Александр Хлопониным зэлу-кълэу зыдешлым.

Урысыем и Кыблэр, Темыр Кавказыр Шъачэ закълэп. Мыр курорт анахь инхэм ащышлэ, Олимпиадэр мы къалэм щыкълэшт нахь мышлэми, аужырэ шапхэхэм адиштэшт курортхэр зыщытшлын тлэ-

кышлэ члэплэ гъэшлэгъонэу, ахыщэ ыкли клуагъэ зыхэтлэхъанэу тилэр джыри маклэп. Инвестициехэм алъэныкъокълэ шылэ предложениехэр шылэныгъэм щыпхырышчыгъэхэ хъунэу сыщэгъугъ. Икълэб кызэралыгъо хэм кыарыкълэ инвенторхэм тиеллыкълэ кызырэдарагъаштэрэм, проектым игъэцэкълэ ахыщэ кыхалъхъанэу зэрэфэхъазырхэм сз сшхъэкълэ лъэшэу сэгъэгушлэ, — кылуагъэ УФ-м и Президент.

Дмитрий Медведевым кызырэхигъэщыгъэмклэ, туристическэ кластерым ипрограммэ шэпхэ инхэм адиштэу зэшлэхыгъэн фае.

Туристическэ объектхэм ящынэгъончъагъэ кээухъумэгъэным ыльэныкъокълэ Иоф зышлэрэ дунэе экспертхэмрэ ОАО-у «Темыр Кавказым икурортхэм» япащэхэмрэ мы мафэхэм зэлу-кълэу гъэхэрэ здырлягъ. Мыщ еплыкълэу фыригъэр кыралотыкълэу ыкли предложениехэр кыахыгъэх Израиль ыкли Францием Иоф ащызышлэрэ компаниехэм ялыкълэхэм.

Иофтхъабзэхэр маклох

Мэзаем и 4-р адэ узхэм ябэныгъэным и Дунэе мафэу ильэс къэси хагъэунэфыкълэ. Ащ епхыгъэ Иофтхъабзэхэу мээрэным Адыгеим щыкълэштхэр Адыгэ республикэ онкологическэ диспансерым зэхэщэх. Псауныгъэр кызэтегъэнэгъэныр имурад шхъалэу зэрэщытым имызакъоу, шылэныгъэр нахь кыхъэ шыгъэным, адэбз узхэр игъом кыхэгъэщыгъэнхэм ыкли узэрялэзэшт шылэклэхэм «мээрэ Иофтхъабзэр» афэ-лорышлэшт.

Ылшэкълэ зигугъу къэтшыгъэ диспансерым адэбз узхэр профилактикэ шыгъэнхэмклэ икабинет ипащэу Ольга Неткачевам кызэриуагъэмклэ, мыхъужырэ адэбз узхэу пкыышъолым хахъохэрэр ильэсым кыкълэу нэбгырэ 1500-мэ ялэу агъэунэфы. Апэрэ члэплэр зыубытырэр — кышъо адэбзыр

(процент 22,5-рэ), щэкълэшлэ железхэм ахахъорэр ятлонэрэу щыт — процент 11,7-рэ, ащ кыкълэу тхыабл адэбзыр (процент 9,98-рэ).

Адыгеим ирайонхэм ыкли икълэхэм яклэлэджаклохэм, нахыжызу щыпсэухэрэми информационнэ-гъэсэныгъэ Иофтхъабзэхэр мээрэным афызэхэштых. «Скрининг программэхэр» нахь дэгъоу практикэм зэрэшагъэфедэштхэм фагъэсэштых. Ахэм яшлуагъэкълэ адэбз узхэр нахь пасэу кыхалъэщынхэ, игъом ялэзэнхэ алэкълышт.

Иофтхъабзэхэм ащышхэр республикэ программэу «Социальнэ мэхъанэ зилэ узхэр кымыгъэхъуэнхэр ыкли ахэмэ ябэныгъэныр» зыфилорэм аналэ тедэгъэным иподпрограммэу «Адэ хылымым» кыхыуытэх.



ЭКОНОМИКЭР ҮКІИ ХҮЫЗМЭТЗЕХЬЭНЫР

Зигугуу кьэтшышт заводым хьалыгуи кьыщагъа-жъэрэп, пхы шызэгуахырэп, тучанхэм ащыпщэ-ныш, ахщэр псынклэу кьызэкклэжыным телы-тэгъэ продукции лъэпкь гори кьышашырэп. Кьы-щыдагъэкльхэрэр эклэ гьучым хэшыкльгъэх, ин-женер гупшысэшлурэ рабочэ лэпэлэсэныгъэрэ зи-щыклэгъэ манипуляторых. Ахэр нахьыбэмклэ мээ от-раслэм телытагъэх, нэмык лъэныкьохэм ащыб-гъэфедэнхэ плэкльыштых, осэшуй ял. Мы лъэны-кьохэм тыналэ атетидзэн фаеу зыклэтлыгъэрэр яп-родукцие лугъэкльгъошлоу ыкли ахщэу халъхьагъэм псынклэу кьыгъэзэжъэу зэрэщымытыр ары. Эконо-микэм ишапхъэхэм зэрагъэнафэрэмклэ, нахь псын-клэу ахщэр кьезыгъэкльоклын зыльэкльырем нахь псынклэу хэхьоныгъэхэри ешых. Иофыр ащ тетми, Мыекьопэ машинэшл заводым ипашэу Емтлыл Зэ-уркьан джырэблагъэ гущыгъуу тызыфэхьум тыналэ зытетыдзэ тшлоигуагъэр кьызэтынэкльгъэ 2011-рэ илээсым ялофшэн зэрэзэхэщэгъагъэр, хэхьоныгъэу ашыгъэхэр, кьадэхьугъэхэр ары.



Сыд пуагъэми, ауужыпкьэм эклэри цыфым фэкльжы. Ыпэ-клэ рабочэр зэрымкьущтыгъэ-хэм тыщыгъуазэти, джы а лъэ-ныкьомклэ ялофхэм язытэ ты-клэмыупчлэн тлэкльыгъэп. Сыди-гьокли кадрэхэр зэрыщыклагъэ-хэр хигъэунэфыклэ, кьылуагъ джы рабочэу ялэхэр екьух плон зэрэплэкльыштыр. Ащклэ хэклы-плэу агъэфедэрэр рабочэр заво-дым шыгъэсэгъэнхэр ары. А шыкльм тетэу гъэрэкль нэбгы-рэ 25-рэ фэдизмэ Иофшлэн ара-гъэгъотыгъ. Арэу щытми, инже-нернэ-техническэ Иофышлэхэр, анахьэу технологхэр, мастерхэр ящыклагъэх.

Социальнэ Иофыгъохэм ягугъу пшлын хьумэ, заводым амал шлыкляехэр илэхуу шлыгъэ хьущт.

Иофшлэным иеклолпаклэхэр гурылогъошлоу гъэпсыгъэх



Пэшорыгъэшъэу зэфэхьы-сыжь клэкл пшлын хьумэ, кьэло-гъэн фаер заводым ипашэхэм производствэм епхыгъэ полити-кэу зэрахьэрэр кьызэрыклоу ыкли гурылогъошлоу зэрэщытыр ары: производствэр технологи-ческэу гъэкльжыгъэныр, про-дукцие лъэпкьыклэхэр кьыдэгъэ-кльгъэнхэр, ахэм ядэгъугъэ хэ-гъэхьогъэныр ыкли бэдзэршы-плэм зэрэщынэкъуакъохэрэм зыкьегъэлэтыгъэныр ащ гухэлъ шхьалэу егъэнафэ.

— Ыпэрэ илээсым елгыты-гъэмэ, 2011-рэ илээсэу кьызэты-нэкльгъэм нахь дэгъоу Иоф тшлэн тлэкльгъэ, — ело Зауркьан игу-щылэхэр пчъагъэхэмклэ кьыгъэ-шъыпкьэжыгъэхэ. — Типродук-цие фэдитлэм ехьуклэ нахьыбэу кьыдэгъэкльгъэ. Ыпэрэ илээсым манипулятор 422-рэ кьэтшыгъа-гъэмэ, гъэрэкль 874-м нэдгъэ-сыгъ. Ащ нахьыби кьэтшлын амал тилагъ. Тыкьызтэзылэжа-гъэр илугъэкль ары. Кьэтшы-гъэм шыщэу манипулятор 72-рэ лудгъэкльн тымылэкльгъэу илээсыр икльгъ.

Илээсыр кьысехьэм манипу-лятор 70-м шырагъэжъэныш, мазэ кьэс тфырытф хагъахъозэ илээсым ыклэхэм адэжэ 120 — 130-м нагъэсын гухэлъ агъэнэ-фэгъагъ, ащ тетэуи рагъэжъэ-гъагъ. Ау бэдзэршыплэм изытет ымыгъэрэзэхэ хьуй, кьашырэм ибагъэ кьыщагъэкльжыгъагъ ыкли гурытымклэ мээ телыгъэр 71-м шломыкльгъэу илээсыр ауухыгъ. Ау эклэмкь ахьшэ кьызыклькьорэ продукциеу кьы-дагъэкльгъэм хагъэхьуагъ. Къа-шыхэрэм ахалхьэрэ пкьы-

гъохэу ящэфаклохэм ящыклагъэ-хэр нахьыбэу кьыдагъэкльгъэх. Мазэ кьэс сомэ миллионитлэм ехьу зыосэ запчастьхэр кьашы-щтыгъэх. Эклэмкь ыпэрэ илээ-сым сомэ миллиони 189-рэ мин 794-рэ зыосэ продукции кьыдагъэкльгъагъэмэ, гъэрэ-кльо сомэ мил-лион 406-рэ мин 756-рэ ауасэ кьа-шын альэкльгъ.

— Зэрэпаоу пштэмэ, гъэрэ-кльо мьдэу Иоф тшлагъэ плон плэкльышт, — кьыхегъэхъо-жы Зауркьан. — Сыда пло-мэ цыфхэм ягу-рыт лэжъапкьл хэпшыкльэу хэ-хьуагъ. Илээсым икьыхьагъум ар сомэ мин 15-м шломыкльышты-гъэмэ, илээсэ зэфэхьысыжъхэм кьызэрагъэлъэ-гъуагъэмклэ, мин 20-м нэсыгъ. Джащ фэдэу тилофшлэн клэхуэу фэхьугъэхэм атэгъэпсыкльгъэу тилофышлэхэм я 13-рэ мээ лэ-жъапкьлэри яттыгъ.

Бэдзэршыплэм илэ зэнэкьо-кьум ренэу хэхьо. Хэти ипродук-цие нахьыбэу зэрэлуигъэкльы-щтым пыл. Ар кьыдалыгътэзэ, продукцие лъэпкьыклэхэр кьы-хэхьгъэнхэм, якьыдэгъэкльн алэ кьырагъэхьаным яшъыпкьэу Иоф дашлэ. Гушыгъэм пае, мээ отрас-лэм фэшл манипуляторэу ЛВ 185-р кьаугупшысыгъ. Ар пхэр

мэзым кьычлэзыщырэ тракто-рым тырагъэуцо. Чыгъэу кьыра-хыкльыгъэм кьутамэхэр гоупкьы-гъэнхэм ыкли пкьэу зэпыхыкльы-гъэным ар тегъэпсыкльыгъ, мэзым Иоф шызышлэхэрэм япроизводи-тельность зыкьырегъэлэты, ялоф-шлэн кьегъэпсынклэ. Джащ фэ-дэу техникэм икабинэ кльыб шы-зэкльплъхьажьын плэкльыным телытэгъэ манипуляторэу кьа-шыштыр хьылъэр кьэзыубы-тышт пылхъэ зэфэхьысыжъхэр фэшлэхэзэ бгъэфедэшшут. Ащклэ кьэплэтыхэзэ гьучл пы-дзафэхэр зепщэнхэ плэкльышт. Тонн 27-м нэс зионтэгъугъэ хьылъэхэр кьэзылэтышт ма-нипуляторэу кьашын агу хэ-лър псэлэшл отраслэм ишы-клагъ. Ар автомашинэм тыра-гъэуцощ, ежъ-ежырэу еушъэ ыкли еунэкльжы. Сыдэу щыт-ми, щэфаклохэр кьызыкльэуп-члэнхэ альэкльышт продукцие лъэпкьхэр алэ кьызэрэрагъэ-хьаштхэм пылхы.

— Тиконструкторхэм Иофшлэ-нышхо агъэцаклэ, ау джыри ахэм



бэ пшъэрлыгъэу афэдгъэнэфэ-гъэр, — ело заводым ипашэ. — А зэпстэум апэлудгъэхьан ахьшэ зэдгъотылъжыштытми тшлэрэп, ау илээсэ кьэс техникакьлэр тлэ кьы-зэридгъэхьаштым телытэгъэ планэу зэхэдгъэуцорэм мы илээ-сымкьл гухэлъыбэ щыдгъэнэ-фагъ.

Предприятием итехнологиче-скэ оборудование умыгъэкль-жъэу, анахь дэгъуклэ алыгътэхэ-рэр производствэм шымыгъфе-дэхэу кьыдэгъэкльырем идэгъу-гъэ хэбгъэхьон зэрэмылэкльы-



щтыр машинэшлхэм агу кьэбгъэ-кльжыныу ищыклагъэп. Кьалгъ-жыгъэм шыщ мылкъушл илээсэ кьэс а гухэлъым пэлуагъахъэ. Ыпэклэ тызылокльм кьашщэ-фы-гъэ ыкли агъэфедэу аублэгъэ станокьбэмэ ацлэ Зауркьан кьытфырилогъагъ. Мызэгъогуми тыналэ зытыры-тигъэдзэнхэр зэ-рэщылэхэм тегу-цафэщтыгъ. Ащ иджэуапэу кьы-зэрилуагъэмклэ, сомэ миллиони-тлэм ехьу зыосэ гьучлгъэжъэ ав-томатэу кьашщэ-фыгъэм нэбгы-ритлэу ашлэщтыр изакъоу егъэца-клэ, Иофшлэным ипроизводитель-ности продук-цием идэгъугъи ащ инэу зыкьа-ригъэлэтыгъ. Джащ фэдэу нэ-мыкль шысэхэри кьытфыхьыгъэх.

— Идэгъугъэкль типпродукцие тинэкьокьогъухэм кьашыхэрэм анахь дэй плон плэкльыштлэ. Ащ емыллыгъыгъэу анахь пыутэу луд-гъэкльн фаеу мэхьу зэрэгъэла-гъэхэмклэ кьызэрэттеклохэрэм кьыхэкльэу, — ыгу хэкльэу Заур-кьан хегъэунэфыкльы. — Ар кьы-дэтлыгъи, мы илээсым зыщыд-гъэлэштхэ линиякль кьэтшэфы-нэу итхьухьагъ. Ахьщэшл пэлуд-гъэхьан фаеу хьущтми, ащи зы-кьыщэфыжыным ыкли кьэт-шыхэрэм кьазэрэкльэупчлэхэрэм хигъэхьоным тыщэгугъы.

Здравпунктэу ялэм лицензиеклэ Иоф ешлэ. Заводым ыпкльэ ари-тызэ аш лут врачэм, медсест-рахэм Иоф ашлэ. Поликлиникэм клонхэшл чэзыухэм ахэтынхэр имыщыклагъэу, ялофышлэхэм япсауныгъэ зыпкь игъэуцожьы-гъэным епхыгъэ Иофыгъохэр за-водым шызэшлуахы. Врачхэм диагнозхэр агъэуцух, ащ лыпы-тэу яшлэлэгъэн фаехэр Иофшла-плэм шагъэцаклэх. Капельницэ-хэр афагъэуцух, уцхэр шахаль-хъэ, нэмыкль лэзэклэ шыкльэхэр, цэхэм ялээгъэныри зэрэдыхэтэу, афагъэцаклэх. Джащ фэдэу яло-фышлэхэм ягъэшхэни заводым ипашэхэм янэплэгъу рагъэкльы-рэн. Шхалэу ялэм сомэ 40 на-хьыбэ лъамыгъэу дэгъоу шэджэ-гъуашхэ царэгъэшлэ. Уасэр ащ шломыкльыным фэшл коллекти-вым кьылэжыгъэу мылкъум шыщ лэхъ гьомылапхъэхэм апэ-луагъахъэ. Мэкъэгъэлухэм загъо-рэ зэрэщыллэгъуштым фэдэу, заводым «сопакетыр» зэрэпаоу шагъэфедэ. Арыш, джы цыф-хэм шылакльм еплъыкльэу фыря-лэр инэу зэрэзэхьокльгъэм елгы-тыгъэу еплолэщтыр кьэшлэ-гъуаеми, Мыекьопэ машинэшл заводыр Иофшлэпкльэ кьыхъзы-хыгъэхэр клэмыгъожьыгъэхэу тэ-лыгътэ. Ыпшгъэкль кьызэрэщыт-луагъэу, гурыт мээ лэжъапкьлэр сомэ мин 20-м нэсыгъ. Ипалэ-лэм лэжъапкьлэр арамытэу кьы-хэкльырэн. Ащ фэдэ Иофшлэпалэ-бэмэ непэ уаримыхьыллэнкьл пшлэхэнэп.

СЭХЬУТЭ Нурбий.

Сурэтхэр Гэшыгъэ Аслъан кьытырихыгъэх.

«Тиэкономикэ зыкьи Iэтышт»

— 2000-рэ илъэссым Джарымэ Аслъан институтым экономикэмкIэ отдел шызэхэщэнэу сыкызырегъэблагъэм практикэм хэшIыкIышхо зэрэфысимылэр еслогъагъ, диссертацием пае материалхэр сыугъоихэ зэхъум Краснодар крайм ит тхъушI заводым Iоф зэрэщысIлэгъагъэм нэмыкIэу. Ау Джарымэм «теоретик сищыкIагъэр, IэкIыбым ыкIи тэ тыхэгъэгуклэ непэрэ теорием тетэу отделыр гъэпсыгъэнэу сыфай» кысыллогъагъ.

Непэ тиотдел Iоф зыдишIэрэр экономикэм ихэхоныгъэ прогноз шыгъэным изакъоп, экономикэм игъэлорышIэнкIи Iофыгъохэм ыкIи экономикэм ихэушхъэфыкIыгъэ секторхэми ар адэлажъэ.

— **Экономикэм фэгъэхъыгъэ наукэм Адыгеим ишIэныгъэлэжъхэм чыплэу шаубытырэм укытегушылэн хъумэ...**

— Тэ тиэкономикэ игугъу къэпшIын зыхъукIэ, къэлогъэн фае ар аграрнэу зэрэщытыр. Кризисыр кызыежъэм мэкъу-мэщым нахь епхыгъэ регионхэр арых лъэшэу зиягъэ екIыгъэр. Экономикэм епхыгъэ наукэм тишIэныгъэлэжъхэм ялахъу хэ-лалым укытегушылэн хъумэ, анахьыбэ ащ хэзышIыкIагъэр Къуикъо Амэрбий. Хысапымрэ экономикэмрэ зыщызэхъэхэрэ методикер ыгъэфедзэ ащ IофшIэгъабэ ытхыгъ. Ахэм ашыщ аграрнэ комплексым ихэхоныгъэ экономикэ-математическэ лъапсэ зэрилэр кызыщигъэлэзгъогъэ тхылыр.

— **«Экономика» залокIэ, сэщ фэдэу мы Iофым хэшIыкI фызымыIэм кы-шIошIырэр КондитерышI фабрикем, заводхэу Точмашым, Промсвэ-зым, Машзаводым ыкIи нэмыкI промышленнэ предприятиехэм кызыз-темыуцохэу Iоф ашIэу, къашIырэр продукцияер IуагъэкIэу ары. Ащ укы-пкырыкIын хъумэ, Адыгеим экономикэ иIа? СыхэукъонкIи мэхъу...**

Научнэ-ушэтын ыкIи зэхэ-щэн Iофым чанэу зэрахэлэ-жъэхэрэм пае наукэм и Ма-фэ ехъулIэу гуманитар шIэ-ныгъэхэм апыл республи-кэ институтым иIофышIэ куп Адыгэ Республикэм и ЛIы-шхъэ Рэзэнэгъэ тхылхэр къафигъэшхошагъэх. Ахэм ашыщых этнологиемкIэ ыкIи лъэпкэ искусствэмкIэ отде-лым ипащэу Гъубжъэкъо Марат, мы отделым иIофы-шIэу Хьоткъо Самир, славян-адыгэ культурэ зэпхыны-гъэхэмкIэ отделым ипащэу Наталья Денисовар, эконо-микэмкIэ отделым ипащэу ЛъэпцIэрыкъо Мурат. Ахэм яхьылIэгъэ тхыгъэхэр непэ тигъэзет кыыхеутых.

— Хъау, тэрэзуу къэоIо, сыд-рэ экономикэ лъапсэу иIэр производствэр ары. ЗыцIэ кьепIуа-гъэхэр кьалэми, республикэми ябюджет зыгъэпсырэ IофшIэпIа-гъэх. Ау ахэм зэкIэми къашIырэ продукцияер, нахьыбэмкIэ, республикэм пэчыжъэ чIыплэхэр арых зыщыIуагъэкIыштыгъэхэр. ЕтIанэ субъектхэм зэпхыныгъэу яIагъэхэр зызщэкъохэм, къашIырэр нахь IугъэкIыгъуае хъу-гъэ, нэмыкI производствэм зы-фагъэзагъ. Мары непэ Точмашым гъучIыпкэ зилэ мебель кьешIы ыкIи IуигъэкIын елъэкIы. Маш-заводым, ЦКЗ-м, РедукторышI заводым яIофшIэн кызызтеуца-гъэп. Сыда Iомэ къашIырэр зы-щэфын къагъотыгъ. БлэкIыгъэ илъэхэм планыр ыпшъэкIэ шы-рахъухэщтыгъэмэ, джы пред-приятием IуигъэкIышъуштыр (ышэшъуштыр) ежъ ышIэн фае. ЗэкIэмэ анахь Iофыр продук-циер зыщэфыштыр ары.



Апэрэу гушылэгъу тызыфэ-хъугъэр экономикэ шIэ-ныгъэхэмкIэ кандидатэу ЛъэпцIэрыкъо Мурат.

— **Мурат, шъуинститут гуманитар шIэныгъэхэм апыл, ары ыцIэр. Эко-номикэмкIэ отделыр ащ иIофшIэн сыдэушты хэуцора?**

— Тэ тиинститут непэрэ шы-IакIэм илъэныкIо пстэури кызыз-лэубыты. Отделыр тапэки бэ-шIагъэу шыIагъ, я 90-рэ илъэс-хэм анэс ащ Iоф ышIагъ, Къуи-къо Амэрбий ипэшагъ. ИIоф-шIэн зэпыугъагъэн фае, ары 2000-рэ илъэссым икIэрыкIэу зэ-хашъэжыныу зыкIэхъугъэр.

— **ШIэныгъэлэжъэ Iофым нэмыкIэу Москва дэт со-циальнэ академием икыутамэу Мыекъуапэ шIэмэ щеогаджэх. ШIэ-ныгъэ зэзыгъэгъоты зы-шIоигъо студентхэм бэрэ уалокIа?**

— Непэ ныбжыкIэхэр еджэн-хэу фаехэп бэрэ аIо. Сэ седжэ

1996-рэ илъэссым ащ Ку-банскэ къэралыгъо техно-логическэ университетыр кызыеухым а еджэпIэ дэдэм иаспирантурэ щеджагъ, кандидатскэр кыгъэшъып-къэжыгъ. 2000-рэ илъэ-сым кыщегъэжъагъэу гуманитар шIэныгъэхэм апыл республикэ институ-тым щэлажъэ, 2001-рэ илъэссым а отделым пащэ фэхъугъ. Научнэ IофшIэ-ным даклоу Московскэ къэ-ралыгъо социальнэ акаде-мием ифилиалэу Мыекъуа-пэ дэтым шырегъаджэх. Проектхэм ахэлажъэ, науч-нэ статья пшIы пчъагъэ кы-хиутыгъ.

зэхъум, еджэным пыщагъэхэри, сыдми диплом кызызэратыхэрэри шыIагъэх. Непи ащ фэд. Лъэшэу сигуапэ егъэджэгъошIухэр, дэ-гъоу гупшысэхэрэр зэрэщылэхэр.

— **Бэрэ сегупшысэу кы-хэкIы студентхэм яеджа-кIэ. Ежъ студентым кы-хыгъэ «3»-р кылызIу-фэгъэ «5»-м нахь лъэшэу хъун ылъэкIышт. Сыда Iомэ зыфэлъаохэрэр е ыпкIэ зыфатырэр «3»-р арэп, «5» зыфаехэр. Ащ укыпкырыкIын хъумэ, IофшIапIэм хэт пштэмэ нахь дэгъур?**

— Сэ сишIошIыкIэ ныбжы-кIэр IофшIапIэм пштэ зыхъукIэ кадрэхэм якыыхэхынкIэ непэрэ мафэм диштэрэ технологиехэр бгъэфедэнхэ фае. Шъыпкэ, сту-дентым кылызжыгъэ «3»-р нахь дэгъун ылъэкIышт кыфалъэIу-фэгъэ «5»-м нахь. «3»-кIэ еджэ-

хэрэм нахь чанхэр къахэкIых.

— **Непэ шыIэныгъэм имыщыкIэгъэ сэнэхъат-хэмкIэ специалистхэр бэу зэрэрагъаджэхэрэр тэрэза?**

— Сэ зэрэслыгъэрэмкIэ, спе-циалистэу тищыкIагъэхэмкIэ къэ-ралыгъо заказ шыIэн фае. Эконо-микэм ыкIи нэмыкI лъэныкIо-хэмкIэ ищыкIагъэм фэдизыр ары апшъэрэ еджапIэхэм кычIагъэ-кIын фаер. Апшъэрэ еджэпIабэ зэрэщылэр дэгъу. НыбжыкIэхэм кызыыхахын шыI, ау экономикэм ыкIи юриспруденциемкIэ сэнэхъат зэзыгъэгъотыхэрэм IофшIэпIэ чIыплэ агъотырэп. Е нэмыкI сэ-нэхъат алэ кырагъахъэ, е ...

— **Е республикэм екIы-хэшъ, IофшIэн лъэхъух. Ар дэгъуа? IэнатIэ уимы-Iэу уиунагъо пыгъын плъэкIыштэп. Ау Адыгей цыкIум ис пэпчэ IэнатIэ тидэ кыфипхышты?**

— ОшIа, ежъ ныбжыкIэм шыIэныгъэм зызэратыгъэгъэпсы-хьэрэм бэ елгытыгъэр. Тэ ащ фэ-дэу шIуагъэ къэзытырэ програм-мэ тиIэп. IэкIыбым шыпсэурэ ныбжыкIэм еджэныр кыIух зы-хъукIэ ешIэ ежъ иакъыл ыгъэфе-дзэ ищыIакIэ ежъ-ежырэу ыгъэ-псын зэрэфаер. Экономикэ лъэш зилэ къэралыгъохэр а лъэгапIэм зэрэнэсыгъэхэр предпринима-тельхэм ячаныгъ, ахэм яакъыл. НыбжыкIэу мыщ икIыжыкIэхэм ежъ яIоф агъэпсынэу арэп, ахэр хъазырым Iохъэх. Ор-орэу ебгъэ-жъэнышIгъ бизнес пшIынымрэ хъа-зырым улухъанымрэ зэфэдэп.

Сэ сишIошIыкIэ предпринима-тельхэм аklуачIэ зыкыгъэгъэлэ-гъэн фае.

— **Студентэу академием кычIэхъагъэхэм апа-шхъэ апэрэу узихъэкIэ сыда яIорэр?**

— Деканымрэ сэрыр (сэ ка-федрым сэрипаш) апэ студентхэм тызакIэIэIэ ятэIо дипломым пае кызызэмыкIуагъэхэр, шIэныгъэ зэрагъэгъотынэу кызызэрэчIэхъа-гъэхэр

— **Тхъауегъэпсэу.**

ИныбжыкIэгъум кыщегъагъэу тарихьыр шIогъэшIэ-гъоныгъ, ау ащ пылынэу зы-хъугъэр икIыгъэ лIэшIэгъум ия 90-рэ илъэхэр арых. Комсомоль-скэ, етIанэ партийнэ IофшIэным нэмыкI Iоф дэбгъэцIэнэу шы-тыгъэп. Ау ренэу Наталье кIэ-хъопсыштыгъ ушэтын ыкIи егъэ-джэн Iофым. Адыгэ къэралыгъо университетым филологиемкIэ ифакультетэу кыухыгъэм тарихь наукэм зыфигъэзэнэу амал кы-ритыштыгъэп.

ЕтIанэ 1983-рэ илъэссым апшъэ-рэ партийнэ еджапIэр кыухы, общественнэ дисциплинэхэмкIэ кIэлэгъэджэнэу сэнэхъат зыз-регъэгъотым, ащ фэдэ амал иIэ хъугъэ. ЕджапIэм кычIагъэнэ-нэу, кандидатскэ IофшIэныри ащ щитхын ыкIи кыщицIэгъэшъып-къэжыныу рагъэблэгъагъ. Ау партийнэ IофшIэнэу зыIуыгъэм кыгъэгъэжынын фэгъэ.

— Шъыпкэр пIощтмэ, ком-сомольскэ-партийнэ IофшIэным ушэтын Iофхэр пшIынхэмкIэ амал дэгъухэр кытыштыгъэх. Сыда Iомэ а системэм Iоф шы-сэшIэфэ сызыфэгъэгъагъэр нау-кэр ыкIи гъэсэнныгъэр арыгъэх. Ащ опытэу кыщысIэклэхъагъэр етIанэ ренэу кысшхъэпэжыгъ, — кьелуатэ Денисовам.

Я 90-рэ илъэхэм Урысыем зэхьокIыныгъэхэр кызыщэхъу-хэм Наталье зыдэIоштымкIэ бэ-рэ егупшысагъэп — Адыгэ на-учнэ-ушэтэкIо институтым Iу-

Наукэм екIурэ гъогу

хъагъ. Научнэ IофышIэу ри-гъажы тарихьымкIэ отделым иведушэ научнэ IофышIэм нэ-сыгъ.

— А лъэхъаным институтыр кыныгъо гъэнэфагъэхэм ахэтыгъ пIоныри, зыпары къэмыIоныри зэфэд, — еIо шIэныгъэлэжъым. — Сэ ушэтын Iофым сыхъа-нымкIэ анахъэу зишIуагъэ кысэ-кIыгъэр тарихь шIэныгъэхэмкIэ докторэу, профессорэу Джымэ Буб Мосэ ыкьор ары. Ар ренэу шIуклэ сыгу кэкIыжы. А лъэ-хъаным институтым идиректоры-гъэу Мэкъулэ Джэбраили ыналэ кыстетыгъ. Диссертациер кэ-зыгъэшъыпкэжыкIэр пэпчэ ар фэгъушIощтыгъ, дэгъушIощтыгъ, хэутын IофхэмкIэ шIэныгъэлэжъ-хэм ишIуагъэ аригъэкIыштыгъ.

СишIэныгъэ чIыплэ гъэнэфа-гъэ шиубытыгъ тарихь шIэны-гъэхэмкIэ докторэу, Кубанскэ къэралыгъо инстиутым ипрофес-сорэу Иван Алексеенкэм. Дис-сертацием итхынкIэ ар сипэ-щагъ. Адыгеим шыщыбэ наукэм хэхъанымкIэ ащ ишIогъэшхо кыгъэгъагъ. Мыщ икIыгъэу

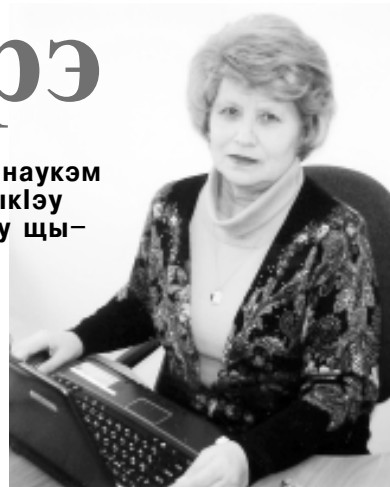
Наталья Денисовам игъогоу наукэм екIугъэр кызызэрыкIоу, нэмыкIэу къэпIон хъумэ, гъогу занкIэу шы-тыгъэп.

Алексеенкэм ригъэджагъэхэр, Iэпылэгъу зыфэхъугъэхэр ащ лъэ-шэу фэразэх.

1993-рэ илъэссым АдыгеимкIэ народнэ гъэсэнныгъэм гъогоу кы-кIугъэм фэгъэхыгъэу Кубанскэ къэралыгъо университетым дис-сертациер Денисовам кыщи-цIэгъэшъыпкэжыгъ. Ащ тетэу Те-мыр Кавказым гъэсэнныгъэм иIоф зэрэщыуцугъэм ыкIи ащ игъэлорышIэн иушэтын, изэгъэшIэн шIэныгъэлэжыкIэр пыхъагъ.

— 2005-рэ илъэссым иIоныгъо мазэ славян-адыгэ культурнэ зэпхыныгъэхэмкIэ отделым пащэ сыфашIыгъ. Ащ кыщегъэжъа-гъэу зэкIэ сигъэхъагъэхэри сIло-фыгъохэри отделым Iоф шызы-шIэрэ цыфхэм япхыгъэх.

Отделым изэхэщэн ошIэ-дэмышIэ Iофэу шытыгъэп. Ащ ыпэклэ а лъэныкIомкIэ ищыкIэ-гъэ ушэтын IофшIэнхэри, отде-лым шылэжэщтыхэри хъазырэу институтым иIагъэх. Джырэ уах-тэм гуманитар шIэныгъэхэмкIэ анахь мэхъанэ иIэу алыгъэ куль-турэ зэфэшхъафхэм бзэ зэда-гъотынымкIэ Iофыгъоу шыIэхэм



язэхэфын, язэгъэшIэн. Тиотдел ищыкIэгъэ кадрэхэмкIэ зэтэгъэ-псыхъагъ. Ахэм ахэтых тарихь-лэжъхэр, социологхэр, культу-рологхэр, журналистхэр. Сэ 2000-рэ илъэссым культурологи-емкIэ ыкIи тарихьымкIэ стажи-ровкэр гуманитар шIэныгъэхэм апыл институтэу Санкт-Петер-бург дэт университетым хэтым шыскIугъ. Ащ ыуж илъэс 11 культурологием фэгъэхыгъэ кур-сым Адыгэ къэралыгъо универ-ситетым адыгэ филологиемрэ культурэмрэкIэ ифакультет сы-кыщеджагъ. Ащ ишIогъэшхо кысэкIыгъ культуролог сыхъу-нымкIэ, — еIо Наталья Денисовам.

Славян-адыгэ культурнэ зэпхы-ныгъэхэмкIэ отделыр ылъэ пытэу теуцагъ. Ащ иIофышIэхэм на-учнэ статья ыкIи монографии

пшIы пчъагъэ гупчэ гъэзетхэм ыкIи журналхэм къахаутыгъэх, дунэе, урысые, чIыплэ ыкIи рес-публикэ конференциехэм, конг-рессхэм ыкIи симпозиумхэм мы-зэу-мытIоу ахэлэжъагъэх. ТишIэ-ныгъэлэжъхэм яIофшIагъэхэм Краснодар, Ставрополь ыкIи Адыгэ къэралыгъо университе-тым яшIэныгъэлэжъхэм реценzie дэгъухэр къаратых. IофшIэгъэ пчъагъэхэр дипломхэмкIэ ыкIи шIухъафтынхэмкIэ хагъэуэфы-кIыгъэх. Ащ фэдэу IофшIэгъэ дэ-гъоу алытагъэхэм ашыщых Г. И. Бондаренкэм имонографииеу «Че-ловеческий капитал современно-го российского села» зыфиIоу «Лучшая научная книга 2006 г.» зыфиIорэр кызыфагъэшхоша-гъэр. Джаш фэдэу премиехэр къарапэсыгъэх А.-Л.Ю. Мулар иIофшIагъэу хэдынхэм япхыгъэ Iофыгъохэр кызызэхэзыфырэм, Л. В. Бурыкинам иIофшIагъэу «Переселенческое движение на Северо-Западном Кавказе...» зы-фиIорэр, «На пути к классиче-скому университетскому образо-ванию» зыфиIоу Бузэрэ Азэмат-рэ сэрыр зэдэтхыгъэм ыкIи нэ-мыкIхэм.

Илъэс къэс тиотдел иIофышIэ-хэм славян тхыбзэм ыкIи куль-турэм афэгъэхыгъэ научнэ еджэнхэр ыкIи конференциехэр зэхэхэ. Ахэр чIыплэ фестивалэу къэзэкъ культурэм фэгъэхыгъэм шыщэу рекIокIых.

СИХЪУ Гошпагъу.



НАУКЭМ И МАФ



Чыжъэу зыщлэ Iугъэ шIэныгъэлэжъ

ШIэныгъэлэжъым IофшIэгъэ-шхохэр иIэх. Ахэм ащыщых «Черкесские мамлюки» ылоу 1993-рэ ильэсым кыдыгъэкIыгъэр. ИлэситIу нахъ темышлагъэу «Черкесские (адыгские) правители Сирии и Египта в XIII — XVIII вв» ыцIэу кыдыгъэкIыгъ. Ащ кыкIэлъыкIуагъ «Генезис черкесских элит в султанате мамлюков и Османской империи» зыфиIорэр. ИлэситIу темышIэу киммерийцэхэм язэман кышцегъэжъагъэу Кавказ заом нэс адыгэхэм къаIугъэ тарихъ гъогум ехыллэгъэ монографир кыхиутыгъ. Самир итхылъхэм ащыщхэр Санкт-Петербург дэт университетым итхылъ тедзэлэ кышцедэкIыгъэх. Ащ тетэу шIэныгъэлэжъ ныбжьыкIэм иIофшIагъэхэр лъыбгъэкIотэнхэ плъэкIышт.

— Хьоткьо Самир ежъ кылыжъыгъэу чIыплэ хушъхьафыкIыгъэ, лъэгэплэ гъэнэфагъэ Адыгем инаучнэ дунай имызакъоу зэрдунаеуи шеубыты, — кылуатэ отделэу зыщылажъэрэм ипашцэу Гъубжъэкъо Марат. — Ар къзыушыхьатырэ щысабэ щыл, ау зы



къэсIон. 2008-рэ ильэсым кыдыгъэкIыгъэ IофшIагъэу «Островная цивилизация Черкесии» зыфиIорэр тыркубзэкIэ Анкара кышцедэкIыгъ ыкIи джы кызнэсыгъэм IэкIыбым щыпсэурэ адыгэхэр ашIогъэшIэгъонэу ащ кыкIэупчIэх.

ШIэныгъэлэжъым иIофшIагъэ-

Адыгэм итарихъ фэгъэ-хыгъэ наукэм Хьоткьо Самир ыцIэ пытэу хэ-уцагъ. ШIэныгъэлэжъхэу тэ тиреспубликэ имыза-къоу Урысыеми, IэкIыб къэралыгъохэми а темэм ехыллагъэу ащытхэхэрэм Хьоткьом ишIошI кыда-лътэ, ащ уасэ фашы. Самир цыф рэхьат, цыф шъабэ фэд, ау ишIошI кырилотыкIы зыхьукIэ, пытагъэ хэлъ, Iэхъу-кIэчъэу щытэп, зыгорэм зыкыригъэштэным пае шIомытэрэзыр пфило-щтэп, теубытагъэ зыхэлъ цыф, зыкыргъэлъэгъо-ным, игъэхьагъэхэм ате-гушылэныр икIасэп.

хэр зэрящыкIагъэхэр къэпшIэ-ным пае Интернетым уихъэ кыдыемэ хьушт. Ахэр бэрэ сайт зэфэшъхьафхэм ащагъэфедэх, кыкIалотыкIыжъых, загъорэ ежъ авторым ыцIэ кырамылоуи кы-хэкIы. Интернет-сообществэмкIэ Самир ишIошIхэм, иеплывкIэхэм мэхъанэшхо яI. Непэ цыфхэр ана-

хъэу зыгъэгумэкIыхэрэр — тарихьыр арыми, политикэр арыми, сетым хэхьэрэ ныбжьыкIэхэм анахъэу зызыфагъазэу шъхьэкIа-фэ зыфашырэмэ апэ ит Хьоткьо Самир.

ШIэныгъэлэжъым иапэрэ тхылъэу «Черкесские мамлюки» зыфиIорэр зетхым студентыгъ, Адыгэ къэралыгъо университетым тарихьымкIэ ифакультет шеджэштыгъ. Ащ ыуж ар зыгъэгумэкIэу, зынэсырэм зиушъом-бгъугъ. Джы шIэныгъэлэжъыр зыпылтыр адыгэм итарихъ араб КъокIыпIэм итарихъ епхыгъэу зэрэщытым нэмыкIэу адыгэхэм ятарихъ гурыт лэшIэгъухэм зэрэхъыр, адыгэ диаспорэм итарихъ адыгэ-славян лъэпкэ ыкIи политикэ зэфыщытыкIэхэр, Кавказ заом итхьамыкIэгъо хъугъэ-шIагъэхэри арых.

Хьоткьом иIофшIагъэхэу «Очерки истории черкесов от эпохи киммерийцев до Кавказской войны» ыкIи «История Черкесии в средние века и новое время» зыфиIохэрэмкIэ Хьоткьом Нэгъумэ Шорэ илэхъан кышцегъэжъагъэу апэрэу адыгэм итарихъ зэгъэуIугъэу, ухыгъэ IофшIагъэу тапашъхъэ кырилы-хьагъ.

Мы аужырэ уахътэм наукэм пылхэм, цыф кызырэкIохэ-

ми Самир нахъ языгъашIэхэрэм ащыщ сборникэу зэхигъэуцохэрэр. Ахэр адыгэ агрокультурэм, шыхъуным ыкIи адыгэхэм япсэ-упIэ зэфэшъхьафхэм ятарихъ яхыллагъэх. Пэублэ гушылэу ахэм афишIыхэрэм шIэныгъэлэ-жъым а IофшIагъэхэм хэшIыкIы-шхо зэрафыриIэр къахэщы. Ащ фэдэ IофшIагъэхэм ащыщых «Старые черкесские сады», «Черкесская лошадь: коневодство и коннозаводство», «Бесленей-мост Черкесии» зыфиIохэрэр.

Проект зэфэшъхьафхэм шIэ-ныгъэлэжъыр ахэлажъэ. Анахъ проектшхохэм ащыщ республикэм инэпэеплэ хъугъэу «Со-кровища культуры Адыгеи» зы-фиIоу федеральнэ проектэу «На-следие народов Российской Фе-дерации» зыфиIорэм щыцэу агъэхьазырыгъэр.

«Лики адыгского прошлого» ыцIэу ильэс пчъагъэ хъугъэу «Адыгэ макъэм» игуадзэу Хьот-кьом кыдегъэкIы. Ащ ежъ шIэ-ныгъэлэжъым истатыхэр ыкIи нэмыкI научнэ IофшIэгъэ гъэ-шIэгъонхэр къехьэх.

ХэзгъэунэфыкIмэ сшIоигъу апэрэ адыгэ документальнэ филь-мэу «Черкесия» зыфиIорэм исценарие Хьоткьом зыритхыгъэр.

Самир мызэу, мытIоу адыгэ ыкIи урыс наукэхэм ялывкIоу мэхъанэшхо зилэ дунэе форумхэу Венгрием, Великобританием ыкIи Тыркуем ащыкIуагъэхэм ахэлэ-жъагъ.

СИХЪУ Гоцнагъу.

Тарихьымрэ пIуныгъэмрэ

Лъэпкъым фишIагъэмкIэ кыытхэт

Орэдэу аусыгъэр, спектаклэу агъэуцугъэр сабыеу кхэхъугъэм фагъадэх. Сыда плэмэ сабыир зэрэпфэ-пэн фаем фэдэу орэдыри, спектаклэри цыфхэм зэралъыбгъэлэсыхэрэм мэхъэнэ ин иI. Цыф цIэрылом фэгъэхыгъэ тхылъыр сыда зэбгъэпшэщтыр, уасэ фэпшыным пае сыд фэдэ егъэжъапIа фэпшыщтыр?



ТарихьымкIэ апэрэ адыгэ шIэныгъэлэжъэу, этнографэу, фольклорым изэгъэшIэн пылтыгъэ СултIан Хьан-Джэрий итворчествэ ехыллагъэу тхылъ макIэп кыдагъэкIыгъэр. Гъубжъэкъо Марат, Жэмыхъо Сырашудин, Бузэрэ Азамат, Пэнэшъу Аскэр пычыгъоу, тхылъэу шылагъэхэр, къэбарэу зыщыгуагъэхэр аугъо-игъэх. ШIэныгъэлэжъ цIэрылоу Хьан-Джэрые кызыхьугъэр ильэс 200 зэрэхъугъэм фэгъэхы-гъэ тхылъыр Мыекъуапэ кышцы-дагъэкIыгъ.

Адыгэ къэралыгъо универси-тетым наукэмкIэ ибиблиотека тхылъым илэтегъэуцэ зэрэщы-кIуагъэм гукIэ кыфэтэгъэзэжы. Зэхэхьэр библиотекэм ипашцэу Лъэустэн Фатимэ пэублэ гушылэ-кIэ кызылуиыгъ. Гуманитар ушэтынхэмкIэ Адыгэ республи-

кэ институтым идиректорэу Быр-сыр Батырбий лъэтегъэуцор зери-щагъ. Зэхэхьэм кышцыгушылэ-гъэх шIэныгъэлэжъхэр, тхакIо-хэр, культурэмрэ искусствэмрэ ялофышIэхэр, IэкIыб хэгъэгумэ къарыкIыжыгъэ тилъэпкъэгъу-хэр, ныбжьыкIэхэр.

Шэуджэн Эмилие, ПэкIэшхо Нурбий, Пэнэшъу Аскэр, Гъу-бжъэкъо Марат, Жэмыхъо Суф-ян, ЕмтIыль Разыет, Гышц Нухъэ, НэмытIэкъо Розэ, Хьут Люд-милэ, ЦуукI Анжелэ, Нэгъэплгэ Аскэрбий, Цуекъо Юныс, Сер-гей Зухбэ, Агъырджэнэкъо Симэ, фэшъхьафмэ тхылъым кыраIо-лагъэр зэфэхьысыжъэ, гупшы-сэ шъхьалэу сэгъэшIыгъэр щылэ-ныгъэм кыпкырэкIы.

Пщынаом орэдышъор пщыным кызыхыригъадзэкIэ кыдежы-ухэзэ, мэкъамэр зэрагъэжъынчы-

рэм фэдэу, тхылъым IупкIэу, гъэ-сэпэтхыдэ хэпхынэу кытегушылэ-лагъэх. Гуманитар ушэтынхэмкIэ Адыгэ республикэ институтым этнологиэмкIэ, лъэпкъ искусствэмкIэ иотдел ипашцэу, тарихъ шIэныгъэхэмкIэ кандидатэу, до-центэу Гъубжъэкъо Марат кызыр-ретиIуагъэу, тарихъ къэбархэр ыугъоихэзэ, диссертациер ытхы-зэ СултIан Хьан-Джэрые иIэпэ-рытхыхэр кыгыотыгъэх. Ахэр нэ-ужым зэригъэфагъэх, кыхиуты-гъэх. М. Гъубжъэкъом диссер-тации зыфэгъэхыгъэми узылэ-пещэ. Урыс-Каказ заом илэхъан адыгэ культурэм зэхьокIыныгъэу

Лъэпкъым илIыхъужъхэм адыгэ-мэ яшэн-хабзэхэм, ящылэIэ-псэукIэ, лыхъужъ орэдэу аусы-щтыгъэхэм къатегушылэIэзэ, тилъэпкъ итарихъ нахьышхоу зышы-огъэгъуазэ, адыгэмэ якультура нахьышхоу тшIэным тыфенIу.

— Зэо-банэхэр бэрэ кыта-шылIагъэхэми, тэ, адыгэхэм, лъэпкъэу тыкъэнагъ, неущрэ ма-фэ тиI, — еIо Гъубжъэкъо Ма-рат. — Лъытэныгъэ зэфэтшIы-жъэу, тилIыхъужъхэр дгъэлъапэ-хэу, титарихъ зыщытымыгъэгъу-пшэу тэпсэу. Тыфай тилъэпкъ нахьышхоу дунаим щашIэнэу, адыгэмэ афэгъэхыгъэ тхылъхэм



фэхъуштыгъэхэм шIэныгъэлэ-жъыр акIэупчIагъ, зэгъэпшэнхэр ышIыгъэх.

СултIан Хьан-Джэрые итвор-чествэ анахъэу кыхэхьырэмэ ащыщ 1917-рэ ильэсым ыпэкIэ адыгэмэ ялитературэ зыфэдагъэр.

нахьыбэрэ яджэнхэу, еплывкIэ гэрэххэр тилъэпкъ кыфашIын-хэу. ТицIыфхэр тэр-тэрэу дгъэ-лэпIэнхэу тлэкIыным мэхъэнэ хэхыгъэ етэты.

Хьан-Джэрые нахьышхоу кыдыгурылоном фэшI пачы-

хьэгъум илэхъан адыгэхэр зэрэ-псэуштыгъэхэр, урыс ыкIи европэ культурэм тилъэпкъэгъухэр нахъ пблагъэ зэрэхъуштхэм зэрэпы-лтыгъэхэр, лъэпкъхэр культурэм зэрэзэфыщэщтыгъэхэр кыхэ-гъэщыгъэнхэ фае.

Лъэтегъэуцом хэлэжъагъэхэм яеплывкIэхэр тшIогъэшIэгъоных. Адыгэ Республикэм культурэм-кIэ иминистрэу Чэмышъо Гъа-зий, дунаим шыцIэрыло сурэ-тышI-модельер цIэрылоу СтIашъу Юрэ, тхакIохэу ЕнэмыкIо Мэу-лид, ГъукIэлI Нурбий, бэххэр зыщызэрагъэшIэрэ Гупчэу «Ак-тивым» идиректор шъхьалэу Едыдж Мэмэт, шIэныгъэлэжъхэу, общественнэ IофышIэхэу Мэщ-фэшIу Нэдждэт, Бэджэнэ Мурат, Едыдж Батырай, музеим иIо-фышIэу Пэнэшъу Руслэан, куль-турэм хэхъоныгъэ ышIыным фэ-гумэкIэу мылкъукIэ IэпыIэгъу бэмэ афэхьурэ Чэтэо Ибрахым, нэмыкIэхэри тхылъым икыдэгъэ-кIын Iоф дэзышIагъэхэу Пэнэшъу Аскэррэ Гъубжъэкъо Маратрэ гушылэгу афэхьухэу тлэгъугъэх.

Тарихьымрэ тилъэпкъ икульту-рэрэ нахьышхоу ззыгъашIэ зы-шIоигъохэм тхылъыр IэпыIэгъу-шIу афэхьушт. Ар кызыдэплъы-тэкIэ, тишIэныгъэлэжъмэ къа-угоигъэ ыкIи зэрагъэфэгъэ тхы-гъэхэм уяджэн фаеу тэлъытэ. НыбжьыкIэхэм шIэжъ яIэным фэшI ащ фэдэ тхылъхэр ящыкIа-гъэх. Тхылъыр шIэныгъэм иIун-кIыбзэу тэлъытэмэ, шыIэныгъэм куоу узэрэхьышхэр кыдэплъы-тэн фае. Хьан-Джэрые ильэс 40 ымыгъэшIагъэми, шIушIагъэу илэр лIэшIэгъухэм ахэкIуакIэрэп. Ащ иIофшIагъэ кытIлэзыгъэ-Iэсыжырэмэ гъунэ имылэу та-фэраз, ямэфэкI тигуапэу адэтэ-гошцы, шлоу щылэр къадэхъунэу тафэлъало.

ЕМТИЛЪ Нурбий.

Сурэтхэр зэхэхьэм кышцы-тырахыгъэх.

«Лъытэныгъэу
уимылэр пэгагъэкІэ
кыдэпхышъуштэп».

КІэрэщэ Тембот

Мы дунаишхом цыфы зы-
цІэр шызыгъэгушхоу, шызы-
гъэхъыгъэррэр, ежъ фэдэ ми-
нымэ ахъзымыгъэкІуакІэу кы-
хъыгъэщырэр лъэужышхоу
ышІырэр ары. Тилъэкъ кы-
хъыгъэ цыф зышъхъама-
сыжъ шъхъэлъыгъэжъхэм, гукІэ-
гъушІэ акъылышІохэм ялъэуж-
хэр — гъэшІэн гъозырышІэжъ.

КІэрэщэ Тембот илъэужхэм
сызэратетым епэсыгъэу сшэ-
нэу кыстегъэрэр бэ. Ары гу-
хэлъ шъхъаІэу сшІэри. Зы пІа-
лэкІэ тэшІы блэкІыгъэм игу-
гъу. Ау уахътэм ихэбзэ мы-
тхыгъэхэм лъэхъэнэ чыжъэм
шыхъугъэ-шышІагъэхэр нахъ
кыфы ашІых, макІэу агъэпкІы-
жыых, ау къэнэх ахэр тамыгъэ
фэшІхэу. Ахэм такыкІэрыкІо-
тызэ, тыонэгурысэу, тафызэ-
плэкІыжы тымыгъошэнэу,
тинепэрэ мафэ тІэкІ-кІуа-
чІэ етэхыылэ. Лъэжыгъэшхо
зилэр лъэхъэнэ-лэшІэгъухэм
ныбжыгъэу кыахэнэ, цыфхэм
уашІошІыныр, уалгытэныр,
уащымыгъушпэныр насыпы-
гъэшху. Ащ фэдэ насып зы-
шыщ, кызыхъыгъэ адыгэм
фэлэжъэнымкІэ илагъ Тембот,
лъэпкымы шыгъушпэрэп. ЗэкІэ
ищыІэныгъэ адыгэр шІэныгъэ
гъогушхом тещэгъэным, тхы-
гъэ литературэ илэ хъуным фэ-
гъээзгъагъ, апэрэ лъэгъохэ-
шыгъ.

ИтворчествэкІэ цыфыгухэм
анэсыгъ, аштагъ, яклас. Мы
кыхъыгъэ илъэсым Тембот
кызыхъугъэр **илъэси 110-рэ
мэхъу**. ГъашІэу Тхъэм кыри-
тыгъэр зыІыхыжыгъэр мэза-
ем и 8-р ары, илъэс 24-рэ те-
шІагъ зыщымыІэжыым. А ма-
фэр зыкІи иунагъокІэ тшы-
гъушпэрэп. Игугъу тэшІы, игу-
шъхъэлэжыгъэ цыфхэм анэ-
сы. Зы лъэпкымы тхакІор
сыдигъуи егъашІо. Республи-
кэм зэфэдэкІэ ащ ыцІэ епхыгъэ
Іофтхъабзэхэр шызэхашхэ:
телевидениемкІэ къэтынхэр,
КІэрэщэ Тембот илитературнэ
музееу зыщыпсэугъэ унэм чІэ-
тым зышІэщыгъэхэр къэкІох,
ныбжыкІэ-еджакІохэм аІо-
кІэх, гушыІэгъухэр адашІых.
Сэри ахэм сахъхэ, сшІэрэмкІэ
садэгъуашхэ. Музеим иІофышІэ
тхакІом ищыІэкІагъэр, итвор-
чествэ фегъэнэІуасэх, заре-
гъэплыхъэ. Мы музеир ащкІэ
шІэныгъэ зэгъэгъотыпІэ дэгъу.

Охътэ къэкІокІым цыфыбэ
зыдехъыжы, ахэм акъолгы-
гъэ шІэныгъэхэри адэкІоды-
жыныхэ ылъэкІышт. МышІэны-
гъэм кыхъэкІэу нахъыкІэхэм
хэукъоныгъэхэр ашІых. Ахэр
нахъыбэрэмкІэ кызыхъушІэ-
хэрэр блэкІыгъэм изытет зы-
шІэнкІэ фэмыехуэ, кызымы-
дзэхэрэр арых. УмышІэрэм
учІеупчІэным мыхъун хэлэп.
«Хэта ар?» зыІохэрэм ясэ-
Іо. **КІэрэщэ Тембот — тха-
кІо** — адыгэ, урыс ыкІи къэ-
бэртай — бзищыкІэ тхагъэ.
«ЛІэужыр бжиблэу мао» —
еІо адыгэ гушыІэжыым. Цы-
фыр кызыхъыгъэ лъэпкым
фэд, ащ итхъабзэ сидымкІи

тель. КІэрэщэ
лІакъом итау-
рыхъ икъу дэ-
дэу зэрэсымы-
шІэрэм ситхы-
гъэ егъэкІэкІы.
Ар симыІофэуи
зылгытэн шы-
Іэми, тэ тте-
кІыжыгъэхэ
тибынхэми ар
ятхыдэ-лъэуж.
КІэрэщэ лІа-
къор мыжъо-
сынэу загъэ-
чыгъэр шІу-
кІае шІагъэ,
лІэкъо лъапсэр
чыжъэу ІокІы.
Анахъыжыым-
кІэ тыкыкІызэ
тыкъэкІотэн:
Хъусен, Алий,
Къарбэч, Мы-
хъамэт — Тембот ятэр, ежъ
Тембот.

Непэ тхакІом ыкъохэм, ахэм
акъожъхэм дахэу лъэпкыым
ищыІагъэ ыгузэгупІэ итхэу ар
лбагъэкІуатэ. Тхъэм гъашІэ
кыарет, ахэр я 6 — 7-рэ лІэ-
ужых, сабий цыкІухэу тІэ-
хэр — я 8-рэ лІэужых.

Тембот ятэр, кызыррэсІуа-
гъэу — Мыхъамэт. ЛІы Іуш
неутхэу, урысхэм агурыІоу, ахэ-
загъэу, адыгэбзэ-кыбэртэгъэ-
зэри, урысыбзэри ышІэщыгъэх.

Тембот янэ ыцІагъэр Гупэ.
Агъырджанэкъомэ япхъугъ.
НыбжыкІэзэ уз къэкІокІым
ыгъэллагъэм ахэфагъ. Тембот
янэ икъоу кышІэжыштыгъэп,
ащ кыхъэкІэу, кытегушыІэу
зэхэсхыгъэп. Тембот янэ имы-
Іэжъэу цыкІоу кызынэм, ятэ-
рэ янэжъ Мэзагъорэ къафэнагъ.
Ахэм плуныгъэу рагъэгъотыгъэр
зэкІэ кытхыгъ. Тембот шІу
зылэгъухэр ыкІи ылъэгъурэ
ятэшхэр илагъэх. Ахэм анахъ
къахигъэщэу зигугъу кышІэу
илагъэр ятэш Къазый ары.
«СицІыкІугъом шыплІэм сы-
дэсэу сыкыришхыштыгъэ.
Пшысэхэр, къэбарыжъхэр кы-
зыщалорэ хъакІэхэм сядэгъу-
нэу сыздищыгъэ» — къе-
тхыжы. Адыгэ пшысэхэм, Іо-
рыІуатэхэм, таурыхъхэм яІэ-



шІугъэ езыгъэшІагъэр янэжъ
Мэзагъоу зэрэщытым бэрэ
кытегушыІэщыгъэ. Тембот
Айдэхъан ыцІэу шыпхъуна-
хъыжъ ІупкІэ илагъ, ащ иІушы-
гъэ, къэлотэкІо дэгъоу зэрэщы-
тыми Тембот ишІуагъэ къе-
кІыгъ. Адыгэ лъэпкъ жэбзэ
къабзэр зэрэбаир рагъэшІагъ,
джащ тетэу, гушыІакІэм фэ-
къулаеу, тхъным тегъэпсыхъа-
гъэу хъугъэ, илбагъо гъогушхоу
зэІукІыгъ.

Унэгъо зегурыІуакІэм, унэ-
гъокІоцІ зэфыщытыкІэхэм
Тембот мэхъанэ аритэу, ахэм-
кІэ фэІо-фашІэхэр афэсакъэу
зэшІуихыштыгъэх. Фэбагъэ
унэм хэти ригъуатэу зэрэщы-
тыным ыналэ тетыгъ. Джащ
фэдэу псэпэ-гопэ шІэныри, шэ-
ны тфэхъугъэу, Тембот зери-
хэбзагъэу, унагъом непи шы-
хабз, шІэжъ ин фэтэшІы а
мафэм.

«Лъыгъэхэм хэти янэ-ятэ-
хэмкІэ амышпыныжыын чІыфэ
ателъ», — ыІоштыгъэ Тембот.
Ары, ны-ты тэрэзхэм ар ате-
фэ. Мы статъяр стхыным пае
бэрэ зысплхыхъагъ, сылгы-
хъуагъ, моу Тембот кымыІо-
гъэ шъэф горэ КІэрэщэ
лІакъом епхыгъэу зэхэсхымэ
сІуи. ЗэкІэ зэпэсэщыжыгъ.
Сэри ащ, тхакІом «иинститут»,

сыщыпсэугъ,
сыригъэджагъ,
Іоф шысшІагъ
Тембот иунэ-
кабинет сы-
щыхъыгъэрэу.
Ау ар кыу-
шы хъа тэу
«трудова кни-
га» зыфалорэр
сшІэп.

Мы сызы-
фежъгъэ тхэ-
ным бэ сынэ-
гу кыкІыгъэ-
уцожъырэр.
Тембот шып-
къэмрэ сэмэр-
къэмрэ афэ-
кы аигъагъ,
ахэр зэгъусэ
ышІыныхы
ылъэкІыштыгъ.
Тучан зимы-

кІэсэ бзылгыфгъэр бзылгыф-
гъа? Сэри а ІофымкІэ сыча-
ныгъ. Ау нахъ сызшыгуза-
жъорэм ІупкІыбзэм, ахъа-
лээм — сищыІагъэмэ, «зэ
тІыси зыгъэпсэф» кысалорэм
фэдэу, загъэбылгыштыгъ. Ре-
нэу а мыгъотыжъ гумэкІым
джыри сыхэт. Ау гъэшІэгъо-
ныр, анахъ ышъхъэ хэгъэна-
гъэм, тхэу шыс Тембот кы-
сэупчІыштыгъ «сыда пшІо-
кІодыгъэр?» — ыІоти, къашІэ
о езыгъашІэщыгъэри, «ар мо-
дэ теплхъагъ е телъ» — кы-
сиІоштыгъэ, гузэжъогъум сы-
кыхышыжыштыгъ. ЗгъэшІа-
гъоштыгъэ игъэпсыкІэ, «зыго-
рэу щыт мыр» зыфалорэм фэ-
дагъ — нэкІи, гукІи плъэщы-
гъэ. Угу илгыри кешІэ ащ,
шІоуушъэфыни, шІобгъэбы-
лгыни шыІэп сІуи сежъэ-
жыгъ. Зэ сышхэтымы сымы-
шІэу, «Тхъэр кыютагъ, кыбы-
нэ уиІэм фэдэу сид шыщи
олъэгъу зыплхыхъэ-къэплхы-
хъэ уимылэми, зыгори пшыгъу-
шпэрэп, шъхъэ дэгъу уиІ, — е-
Іуагъ. ЫнитІу кыгушІукІыгъ,
кыскІэрыхъагъ, гуапэ фэхъу-
гъэу зэхихыгъэр кыІуагъ:
«Сшъхъэ егъашІэми «хъэта-
гъэп», о пшІодэгъумэ сфы-
реку, сидах».

ЗыгорэкІэ сыгумэкІэу, езгъэ-

шІэнэуи сыфэмыеми, ежъым
гу кыслытэщыгъ. «Да хъу-
гъэр?» — къэупчІэщыгъ, —
«ар Іофы екъуа?» — зыІокІэ
сырэхъатыжыштыгъэ. СэркІэ
ар уц Іэзэгъоу шытыгъ, зы
гушыІэ кысыбжыкІыбжыныу
зэхысыгъэхыгъэу къэсшІэжы-
рэр. Шэн зэтет, гъэсепэтхыдэ
голур кыбэкІэу илагъ.

Гъэсэныгъэ-плуныгъэм фэ-
гъэхыгъэу Тембот тхыгъабэу
илэмкІэ ІэубытыпІэ ышІырэр
ар кызыдэхъурэр ары. Уна-
гъом илэ унэшъо-хэбзэ дэгъум
мэхъанэ реты. «КІалэр бэщкІэ
агъасэрэп, гушыІэр хэзагъэу,
зэхихъу апІу» ыІоштыгъэ.
АщкІэ, плуныгъэмкІэ, апэрэ
шысэр ны-тыхэм язекІокІэ-гъэ-
псыкІэу ылгытэщыгъ. Хэти
кызыхъыгъэхэм зерафэдэр
кыІоштыгъэ. Лъэпкъ плуны-
гъэм Тембот осэшхо фишы-
щыгъ — «нэхъонр, укІытэр,
гукІэгъур, гуныкІыр зыхъ-
мылхъыгъэ лъфыгъэм, ины
зыхъукІэ узэрэщыгугъын
шыІэп» — ыІоштыгъэ. Ежъ
Тембот шэлэфэ икІалэхэм ына-
Іэ атетыгъ. СыдымкІи шы-
сэ афэхъугъ. Тембот Іордэгъа-
зэу, зызэблихъоу шытыгъэп.
ЫгукІэ ымышпэрэр ухэтми
кыбдыригъэштэщыгъэп.
Къэлэгъэ-Іожыгъэхэр икІас-
гъэхэп. Зэхэсхыгъэ горэ сшІо-
гъэшІэгъонэу ыпашъхъэ кы-
зыщысІокІэ, «земыгъэгъап,
ари зыгорэу хъун» кысы-
Іоштыгъэ. КъыхъэкІыштыгъэ
джащ фэдэхэм «КІэрашхэр —
тыжыын оркыкы», — сесэмэр-
къоу есІоу. Ежъыри къэбарым
хэхъэти, кІэмгуе пшъашъэр зэ-
ррэцанэжыгъагъэм, къехъула-
гъэм ягугъу кышыІыштыгъ,
десэ ар сфисшІэу «ащ ублэ-
кІымэ» зыфиліоу, кызыгури-
гъалоштыгъэ кызырэрэзекІэмы-
кІоштыр.

Тембот кыпышІыхъагъэ-
хэм лъэшэу афэдэгъугъ, апы-
лгыгъ, мырзэныгъэ горэ
яІэным фэягъэп. АщкІэ фэдэ
ухъун плъэкІыштыгъэп, хэт-
кІи гулытэшхо ыкІи гукІэгъу
хэлгыгъ. ІофшІэнымкІи икыэ-
рар иныгъэ. Адыгабзэр ежъ
пае атхыгъэм фэдэу зэрехъэ-
щыгъэ, кымыгъэгъунэрэ шы-
Іагъэп. Ащ фэдиз цыфыгъэу
зэрехъэрэп ипсауныгъэкІэ кы-
гуаоштыгъэ. Цыфыгъэ зыхъ-
мылгыр, ар зезымыхъэрэр
«тхъамакІэу» ылгытэщыгъ,
ахэм джары зэраджэщыгъэ-
ри. «Зыныдэлъфыбзэ зымы-
шІэрэм хэтми ибашъо тео»
илореныгъ.

Адэ непэ «Адыгэ макъэм»
фэмыехуэ, емыджэхуэ, адыга-
бзэр ІузыгъэзыкІыхэрэм сы-
дыцІэкІэ уаджэщта? Ахэр
зыдамышІэжъэу сэ сишІошІы-
кІэ «цыфыныкытох». А зы-
рызхэм ямылгытыгъэу, шы-
Іэныгъэ лъэныкыо псэумкІэ
адыгэхэм — тикІалэхэм, ти-
пшъашъэхэм шІэныгъэ куухэр
аІэкІэлэхуэ, ІокІэ-шыкІэм
тегъэпсыхъагъэхуэ зыкъаушы-
хъатышъ (гъэсэныгъэ лыий,
шІэныгъэ Іайи зэрэмыхъурэм а
зэкІэ ищысэхъ), лъэужхэр
хагъэкІуакІэрэпышъ, хагъахъо-
зэ ыпэкІэ лъэкІуатэхъышъ, шы-
кур! Джары сэ къасІомэ сшІо-
гуагъэр.

КІЭРЭЩЭ Зыз.

КІэрэщэ Тембот иархив кыхъэхыгъэ мэкъэ фэгъэдэ ІорыІуат

Блэмрэ хъантІаркъомрэ

— СибамыкІи сикІыкІыу,
тыдэ ушыІа? — джагъэ блэр,
ымакъэ псыгъоу зэпищэу.

— Дэхэ ІонтІэ-зилэу псы-
лэа къэцІэнлгыхъ, сыздэ-
щыІэм сид фыуиІоф? Сид
фэдэ шхъухъэшІагъа джы
кысыфэуугупшысыгъэр?
— пэджэжыгъ хъантІар-
къори.

— Къэбар пшІэрэба: На-
урызэкъор (мэз къужыыр)
къефэхэ, Пэтэрэзыкъор (цы-
гыр) ыукІыгъ. ШІэхэу зы-

къэфэпи, тхъаусыхакІо ты-
гъакІу, — ыІуагъ блэм.

— ГъурмыкІыкІи гъуркІыкІ
игъуакъ, сынэ къепшы, спшэ
курбы, сыхъэнцэ лъакъу, сы-
жэкпкъ шъомбгъожъ-пшыунэІу
сэ сыІуагъэхъанэп, ош фэдэ
мэхъаджи зи сІоф пкІэрылэп,
зыІуегъэх адэ! — ыІуи, хъан-
тІаркъор «жгъумпІ» ригъалоу
псым хэпкІэжыгъ.

**Блэм хъантІаркъор
зэриубытырэр зылъэ-**

гъугъэхэм мырэу къа- Іотэжыы:

Блэм хъантІаркъор зилъэ-
гъукІэ, амал зэрэфэхъоу нахъ
блэгъалоу екІуашъэ, мэхъэдэ
кІуачІэу ынэмэ ахэлъыр ащ
ынэмэ атырегъэдэсышъ егъэ-
кы. ХъантІаркъор пкІэни, Іу-
кІыжыны ымылэкІэу блэм
инэплъэгъу гуиш фэлорышІэу,
ащ дэжкІэ пшэу еублэ. Гъу-
нэгъоу зепшыІэкІэ, адрэр
къэо еубытышъ, зэрэпсаоу
едыры.



■ ШИУШАГЪЭР КЮДЫРЭП

«Шъуадэжъ тыщыИэзэпытмэ хъуштба?»

Тыдэ учылагъэми, бэрэ Иоф щыпшагъэми, укъыз-щыхъугъэ чыгуужыр къыоджэжы, ыдэжъ укыре-гъэблэгъэжы.

Зэщхъэгъусэхэу Щыгушэ Къэплъанрэ Сасэрэ (зэратхырэр Сулимэт) ялакъуи ялахьылхэри зыщыпсэ-ухэрэ къуаджэу Пщычэу къызагъэзэжым сабыищ ялагъ. Унэжъ горэ къащэфыжыгъэу, былымхэр зэ-рагъэгъотыжыгъэхэу, икларыкIэу унэгъо хъызмэт зэхашэжыгъэу мæпсэх. Унэгъо лэжъакIу, яамалрэ якъарыурэклэ агъотырэр ары зэрæпсэххэрэр. Илэсик хъугъэ ежъ яехэм анэмыкIэу сабыищ апIунэу хабзэм къызылахыгъэр.



ахьыжыгъэх, благъэ къафэхъу-гъэ ллакъом инахьыжхэм шлу-хъафтынхэр афашыгъэх. Шэм-бэтым джэгур ашыгъ, тхъаума-фэм Ритэ тыщасэ къашагъ.

ЗыпIугъэхэм унэгъуакIэм ишы-кIэгъэшт пкъыгъохэр, хъакъу-шы-къухэр, чашкэхэм анэсыжъу ра-тыгъэх. Ялахьылхэми яшIапхъэр къашагъ.

Ритэ зыфашагъэхэм адэжы ты-кIуагъ, игуашэ зыIудгъэклагъ.

— Тагъэгущагъэ тиныбжы-кIэхэм, — еIо ащ. — Тхъэм на-сып къарет. Мыекъуапэ ны-псэунхэу зэрæфаехэр къытаIуа-гъэти, дэдгъэжыгъэх. Зэрæтлэ-кIэу тадэлэпыIэшт.

Мы уахътэм ныбжыкIэхэр фэтэрым исых. Унэ ашы ашIои-гъу, янэ-ятэхэри бгъуитIумкIэ къаделэштых.

Щыгушэхэм яунэ нахъ зэ-гъокI къэхъугъ. ЯкIэлэ нахьыжъ дзэ къулыкъур къыухыгъэу Нал-щык дэс. Ислъам профтехучи-лищым шеджэ, Бэлэ еджапIэм макIо. Нырэ тырэ зыфэхъугъэхэ кIалэхэу Мыхъамэт — электри-кэу, Роман — автомеханикэу еджэх, Ритэ унагъо ихъагъ. КIал-лэхэр зызэбгырэкIыхэм ыуж джыри зы пшэпшэжыые, Гали-нэ, къалахыгъ, ари еджапIэм чIэс.

Сасэрэ Къэплъанрэ унэгъо хъызмэтыр зэрæзрахъэрэм нэ-мыкIэу Иофэу ежъ-ежыурэ къы-хахыгъэри агъэаклэ — Iэзгъу уцхэр, мэркIо зэфэхъафхэр, уц лъапсэхэр къаугъоих. Ахэм аклахырэ ахыщэр унагъом, джы унакIэм ишыни ахалъхъашт.

Сабыищэм апае гъэ къэс Сасэ пырæжыем, хъамышхунтIэм, хъэкъужым, нэмыкIэу къа-угъойхэрэм ахъшыкIыгъэ ком-потхэр бэнкэ пчагъэ хъухэу афызтырелуантIэх. Тыдэ шыIэ-хэми ашхыщтым шагъаклэхэрэп, япсауныгъэ зэрагъэпытэщтыри ашыгъупшэрэп.

Щыгушэхэр баих. Щыфы-кIи, шлушлагъэки, гукIэгъукIи. Яжыгъуи баишт, сабыи 7-м афашагъэм шIукIэ къафигъэзэ-жыишт.

ШЪАУКЪО Аслъангуаш.

Сурæтхэм арытхэр: Сасэрэ Къэплъанрэ якIалэхэм зада-гъæпсэфы.

Ащ тезгъэгущIухъэгъагъэхэр Къэплъан къытфилотагъ: «Мафэ горэм район гупчэм тыкIуагъэу интернатим шаIыгъ кIэлэцIыкIу горэ къыскIэрыхы, соми 10 ес-тынэу къысэлъIугъ. Естыгъ, сы-гуи ыгъэузыгъ. «Сыд фэдэ цыф-ха сабий къэхъугъахэр къы-чIэзыдзыжыпшухэрэр?» сIуи сегушысыгъ. Шъэожъыр бэрэ сыгу къэкIыжыгъ, нэужым унэм исхэм тызэхэгущIэжы, «джы-ри зы сабий адрэхэм ахэфэн» тIуи, къаIытхынэу итхъухъэгъагъ.

Интернатим зэкIохэм зэщи-тIурэ ахэм ашыпхъурэ къарагъэ-лэгъугъагъэх. Шыумафэхэм ашыщыгъэх, яни яти яIэжыгъэп. Зыгъæпсэфыгъо мафэхэм ядэжъ къащэхэзэ, нахъ къызэрагъасэ-щтыгъэх, унэм ис сабийхэм агурылоштыгъэх. Къэплъан са-бийхэр ышэжыынхэу зызщи-гъэхъазырырэ горэм кIэлэцIы-кIухэр къыскIэрыхъахы къеупчIы-гъагъэх:

— ТымыкIожымэ хъуштба, шъуадэжъ тыщыИэзэпытынэу ты-фай...

А мафэр къэгъэзэпIэ афэхъугъ. Ащ къышгъэгъагъэу сабийхэр зэкIэ зэхэхэу зэщхъэгъусэхэм зэдапIугъэх.

— Зэрæтлэклэу тапыл, тыгу ягъу ыкIи тызгъурэу, — еIо Са-сэ. — Гуфэбэныгъэм щыдгъа-кIэхэрэп, ашыгъыштыри, ашхы-штыри ятэгъэгъоты.

Мы гушыIэхэр Шэуджэн рай-оным гъэсэныгъэмкIэ и ГъэIоры-шIапIэ сабыигъор къэухъумэгъэ-

нымкIэ испе-ци а л и с т ш ь х ь а I э у Б э щ н ы б э Д ж э н п а г о къеушыхъа-тых.

— ЯкIу-хъэ-кIыхъэ зэрæрагъэ-къурэм нэ-мыкIэу, ежъ-хэри ины зэ-рэхъуштхэр, а ш ь х ь и яунагъохэри зэраIыгъын-хэ фаер са-бийхэм агу-рагъаIозэ, а п I у х , —

къытиIуагъ ащ. — Ежъ зэщхъэ-гъусэхэм яшыIэклэ-псэукIэ къа-кIэхъухъэхэрэм шысэ афэхъу.

— Шыпкъэр пIоштмэ, уна-гъом кIыхъухъэгъэ сабийхэм апае джыри фэдэу бэрэ еджа-пIэм салыкIуагъэп ыкIи салы-плагъэп, — еIо Сасэ.

Унагъохэм ащапIурэ сабий-хэм хабзэм ахъщэшхо къафи-тIупщэу, ар зыпIухэрэм икIоу ахэм атырамыгъэкIуадэу, ежъхэм ашъхъэклэ, яунагъокIэ агъэфедэу зылохэрэм джыри уарехъылIэ. Жэ псэури зэфæпшIышъуштгэп, гунахъэ ахъымэ, ар ежъхэм яхъ-хыжыын. Ибэхэр зиунэ шызы-пIурэ цыф гукIэгъушIэхэу тыз-IукIэхэрэм къалоу бэрэ зэхэтхы-гъэ ибэм уфэбзэджэныр зэрэгъ-



нахьышхор. «Тхъэм тыкъелэгъу. Цыфхэм язакъоп, ащи къып-фигъэгъуштгэп ибэм ыгу хэбгъэ-кIымэ», — аIо ахэм.

Шоныш, ухъажажыныр, зэ-кIэм анахъ IэшIэх. Ау гушыIэ-жымыи къеIо: «Ибэм щæпIастэ фæпшIыгъэми нæкIы, джэнакIэ фæпшIыгъэми пIанэ». ШыI етIани мыщ фэдэ гушыIэ шэры-охэр: «ЖэкIэ маис, Iэклэ сэмэ-гу». Жаехэм, нæкъокъуалэхэм ар афэгъэхыгъэ шыпкъ. КъаIарэ-хыба ежъхэми сабий ибэ, ер-пIыхъэба ащ ипIун Иоф псын-кIэмэ!

Сасэ кIэлэцIыкIухэр къаIа-хынхэм ыпэу курсхэр къыухы-гъэх. Ибэхэм узэрапылэщтыр, узэрадзекIоштыр, уакъызэрæдэ-

■ КАВКАЗЫР ШЪХЪАФИТ ЗЫШЫЖЫГЪЭХЭМ АХЭТЫГЪЭХ

Осетиен икъэлэ шъхъаIэ къыухъумагъ

Хэгъэгу ззошхом илэхъан шыIэгъэ хъугъэ-шлагъэхэм Кав-казыр шъхъафит шIыжыгъэ-ным фэгъэхъыгъэ зоахэм чы-пIэхшо ащадубыты. Хы ШIу-цIэмрэ Каспийскэ хымрэ азы-фагу шыхъугъэ зэо бырсырхэм мээ 15 аукудынигъ. А уахътэм къыкIоцI лъэныгъэитIумкIи цыфыбэ хэкIодагъ.

Кавказым шыкIогъэ зоахэм тилъэсыдзэхэм афэхъафэу хы ШIуцIэ флотым, джащ фэдэу Азовскэ, Каспийскэ дзэ флоти-лихэм ядзэкIолIхэр, авиацие-ри, партизанхэри ахэлэжыагъэх.

Апшэрэ нэмыц командова-нием Кавказым иштэн фэгъэ-хыгъэу зэхигъэуцогъэ планэу «Эдельвейс» зыфилоштыгъэм къыдилгъытэщтыгъэ а чIыпIэ дахэр псынклэ дэдэу къызIэкли-гъэханэу. Ау а гухэлгыр пым къыдэхъугъэп. Темыр Кавказ, Закавказскэ фронтхэм хы ШIу-цIэ флотыр къадэлэпыIэзэ, нэ-

мыщхэм ядзэхэр къушъхъэ лъа-пэхэмрэ къушъхъэ дэкIыпIэ-хэмрэ ащызэхэгъэтакъохи, пый хъашхъурэIур ащ тетэу къызэ-тырагъэуцагъ. Ащ пидзагъэу ары Темыр Кавказым пыйдзэр зырафыжыгъэри.

Кавказым фашистхэм ядзэ-хэр ифыжыгъэнхэм Адигеим икIыгъэ дзэкIолIхэр мымакIэу хэлэжыагъэх. Ахэм ацIэхэр «По-бедители» зыфиIорэ шIэжъ тхылъым дэтхагъэх. ГушыIэм пае, игугъу къэтшIын Шэуджэн районымкIэ ХъатыгъужыкIуае къышхъугъэу Хъаткъо Пэтэ-рзэ. Ар исэнэхъаткIэ кIэлэегъэ-джагъ. Илэс 24-м итэу заом ащи чанэу хэлэжыагъ, псаоу къэкIожыгъагъ. Илэс бэклае хъугъэ зышымIэжыыр. Адыгэ кIалэм иззо гъогухэм ашыщ Кавказыри. Ар къалэу Орджо-никидзе (джы Владикавказ) къэзыухъумэгъэ дзэм хэтыгъ. 1942-рэ илэсым ичъэпыогъу

мазэ нэмыщхэм наступление ин къаши, къалэу Налщык аштагъ, Орджоникидзе ыльэны-къокIэ пыйдзэр ежыагъ. Ау шэ-кIогъу мазэм тидзэхэм нэмыщ-хэр къызэтырагъэуцагъэх. Ащ нэс Пэтэрэз Орджоникидзе дэ-тыгъэ лъэсыдзэ полкым хэтэу къалэр къэзыухъумагъэмэ ашы-щыгъ. Бэрэ пэмыхъу Темыр Кавказым пыйдзэр рафыжы-ным фежыагъэх. Пэтэрэз зыхъ-тыгъэ дзэр кIэлэу пым ыуж итэу Къырым ичIыгу ихъагъ. Феодосиерэ Ялтэрэ зыштэжы-гъэхэ дзэхэм адыгэ кIалэри ахъ-тыгъ. Ахэм ауж къалэхэу Гды-ня, Кеннигсберг анэсыгъ.

Заор заурым Жыгъо Плъы-жым иорден, «За оборону Кав-каза» зыфиIорэ медалыр, нэ-мыкIхэри ыбгъэ хэлэхэу къэ-кIожыгъ. Зэо ужым Улапэ, Афыпсыпэ, Аскъэлае, ХъакIэм-зые адэт еджапIэхэм идиристо-рыгъ. Ежъ зышыщ Хъатыгъу-жыкIуаи исэнэхъаткIэ илэс-сыбэрэ Иоф шышлагъ, еджапIэм идириктор игуадзэуи шытыгъ.

Къушъхъэ дэкIыпIэхэр игъогугъ

ХъакIэцIыку Адамэ военкома-тым къыкIыгъэ повесткэр къызы-ратым илэс 17 нахъ ыныбжы-гъэп. Ар къуаджэу Хъакурынхъа-блэ къышхъугъ. ДзэкIолI хъугъэ кIэлэклэхэр зыщагъэсэрэ курс кIэ-кIыр къызэреухэу сапер батальон шъхъафым хатхагъ. Ростов лъэны-къом шыIэ фронтим ащагъ. Сапер сэнэхъатыр шынагъо, ухъукъомэ къыохъулэн ыльэкIыштыр гъэнэ-фагъэ. Лагымэр чIэпшъащт, пый лагымэр къычIэпхышт.

1941-рэ илэсым ишэкIогъу ма-зэ Ростов нэмыщхэм аштагъ. Нэ-мыщхэр фэягъэх Кавказ чIыдагъэр, Кубань илэжыгъэ хъасэхэр къыз-Iэклагъэханхэш, Темыр Кавказым ихъанхэу. Ары шъхъае, советскэ дзэхэм пыйдзэхэм утын пхъашэ арахызе, Таганрог лъэныкъом кIуа-гъэх. 1941-рэ илэсым Ростов ти-дзэхэм аштэжыгъ. Арэу шытми, пыир итехниккIэ зэрæнахъ лъэным къыхэкIэу тидзэхэр къызэкIэклэ-хэш, Ставрополь лъэныкъом ма-кIох. ШышхъэIум и 3-м а къалэр пым ыштагъ, а мазэм и 9-м Пяти-

горскэ, и 11-м Черкесскэ пым зы-Iэклигъэхъагъэх. ЗэкIэклорэ дзэм адыгэ кIалэри хэтыгъ.

1942-рэ илэсым икIэхэм адэжъ Темыр Осетиери, Чэчэн-Ингушети-ери, Къэбартэе-Бэлкъарыри тидзэ-хэм шъхъафит ашыжыгъэх. Адам къушъхъэ дэкIыпIэхэр игъогухэу къалэу Бисллан зыштэжыгъэхэм ахэтыгъ. Къин дэдэ зышхыгъу-гъэр Къэрæшэе-Щэрджэс хэкум шыкIогъэ зэо хылыгъэхэр ары. Шылэ мазэм Кисловодскэрэ Ессентуки-рэ шъхъафит ашыжыгъэх.

1943-рэ илэсым шылэ мазэм и 17-м Черкесскэ нэмыщхэр дафы-жыгъэх. Адамэ ыIэ лъэныкъо хы-лыгъэу къауIагъ. Зэхъужым дзэм къыхагъэкIыжыгъ. Ячылэ дэт кол-хозым Иоф шышлагъ, Краснодар шеджи, агроном сэнэхъат зэригъэ-гъотыгъагъ.

Шыгъэ хэлэу зэрæзугъэм къы-кIэклауагъэх Жыгъо Плъыжым иор-ден, Хэгъэгу заом иорденэу а I-рэ степен зылэр, медальхэр «За оборо-ну Кавказа», «За победу над Герма-нией» зыфиIохэрэр. Илэс бэклае хъугъэ Адамэ зышымIэжыыр.

ШЫМЫГЪЭХЪУ Мурат.



Зэхэзышагъэхэр:
Адыгэ Республикэм
и Къэралыгъо
Совет — Хасэр,
иминистрэхэм
я Кабинет

Къыдзыгъэкырэр:
Адыгэ Республикэм
лъэпкъ ИофхэмкIэ,
IэкIыб къэралхэм
ащыпсэурэ тилэп-
къэгъухэм адырIэ
зэпхыныгъэхэмкIэ
ыкIи къэбар жьу-
гъэм иамалхэмкIэ
и Комитет
Адресыр: ур.Кре-
стьянскэр, 236

Редактор
шхьалэр

ДЭРБЭ
ТИМУР

Редакциер
зидэшыIэр:
385000,
къ. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр,
197.

Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79,

редактор шхьалэм
иапэрэ

гуадзэр:
52-49-44,

редактор гуадзэр-
пшгъэдэкIыж зы-
хырэ секретарыр:
52-16-77.

E-mail:
adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхъаты-
гъэр:

Урысые Федерацием
хэутын ИофхэмкIэ,
телерадиокезэтын-
хэмкIэ ыкIи зэлы-
IэсыкIэ амалхэмкIэ
и Министерствэ
и Темир-Кавказ
чыплэ гъэлары-
шланI, зэраушыхъа-
тыгъэ номерыр
ПИ №10-3892

Гъэзетым къыхиу-
тыхэрэм мышпып-
къагъэу къахафэ-
хэрэмкIэ къэзыт-
хыгъэхэм пшгъэдэ-
кIыж ахы. Къа-
тхэхэрэмрэ гъэзе-
тым шылажэхэр-
рэмрэ яеплъыкIэ
зэтемыфэн ылгэ-
кIышт. Гъэзет-
еджэхэм къыт-
фагъэхырэ тхы-
гъэхэр зэхэтфы-
хэрэп ыкIи къэ-
зытхыгъэхэм
алэкIдгъэхъа-
жыхэрэп.

Зыщыхаутырэр
ОАО-у
«Полиграф-ЮГ»,
385000,
къ. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр,
268

Пчъагъэр
3806
Индексхэр
52161
52162
Зак. 284

Хэутыным
узшыкIэтхэнэу щыт
уахъэр
Сыхъатыр 18.00
ЗыщыкIэтхэгъэхэ
уахъэр
Сыхъатыр 18.00

АДЫГЭ БЗЫЛЬФЫГЪЭМРЭ ШЭНЫГЪЭМРЭ

ПсынэкIэчъ мыухыжъыр чъэкъоштэп

Гуманитар ушэтынхэмкIэ Адыгэ республикэ институтым фольклорымкIэ иотдел ипашэу Цуекъо Нэфсэт бэмышIэу филологии шэныгъэхэмкIэ доктор хъугъэ. Урысыем ижурналистхэм я Союз зэрэхэтыр къыдэтлътыти, гушыIэгъу ты-
фэхъугъ.

— Лыхъужэ эпосэу «Нартхэр» псынэ-
кIэчъ мыухыжъэу сэлътэ, — къеIуатэ гу-
манитар ушэтынхэмкIэ Адыгэ республикэ
институтым иученэ совет хэтэу Цуекъо Нэф-
сэт. — Мыскъарэмрэ лакъырдымрэ адыгэмэ
ажэрыIо творчествэ зэрэшагъэфедэрэм си-
диссертацие фэгъэхыгъагъ.

— Филологии шэныгъэхэмкIэ док-
тор ухъуныр орыкIэ сыда? Адыгэ
бзыльфыгъэр шэныгъэм пыщагъэ
зэрэхъурэр ары укызытегушыIэ
сIоигъор.

— ШэныгъэхэмкIэ кандидат сызэхъум,
силофшIэгъухэр, синэIуасэхэр сыгу илтымкIэ
къысэушъыгъу уахътэ къыхэкIыгъ. Адыгэ-
мэ яфольклор лъэшэу зэрэбаим узегушы-
сэкIэ, шэныгъэм нахъ узыльещэ. Гумани-
тар наукэм пылхэм къалэтырэ Иофыгъохэр
сIоIэгъэшIэгъоных. Лъэпкъым къыкIугъэ
гъогур наукэм ишапхъэхэм адиштэу къызэ-
тебгъэуцожьыным ухэлэжъэныр пшысэ да-
хэм фэбгъадэуи къыхэкIы.

— Урысыем ижурналистхэм я Союз
ухэт, шэныгъэлэжъэу ушыт. Ахэр
зэбгъапшэхэу, узэгупшысэжъэу ма-
фэхэр къыокIуха?

— Тхылы 9 къыдэзгъэкIыгъ, тхыгъэ
200-м ехъу къыхэсэутыгъ. Уахътэ афысиIэу
ситхыгъэхэм сахэплэжъынэу сыфежъэмэ,
силофшIэгъухэр, унагъоу сызэрысыр, си-
благъэхэр сынэгъу къыкIэуцох. Ахэр симы-
гъусэхэу силофшIэн лъызгъэкIотэн слъэкIы-
штэп. Ситхыгъэхэр Москва, Ростов-на-Дону,
Краснодар, Ереван, Сыхъум, Мыекъуапэ
къащыхаутыгъэх.

— УзэплээкIыжъэмэ, плъэгъурэр
макIэп. УапэкIэ уплэмэ...



— Гугъэ уимыIэу узэрэщыIэшт шыкIэр
къызгурыIорэп.

— Экспедициехэр зэхэшъошэх.
Тыркуем ушыIагъ. Симпозиумхэм,
конференциехэм уахэлажэ.

— Ащ фэдэ зэIуагъухэр тцыгъупшэжъ-
хэрэп. Налшык, Сыхъум, Мэздэгъу, Красно-
дар, нэмыкIхэм сачыIагъ. Сэмэркъэур, ла-
къырдыр лъэпкъхэм зэрагъэфедэрэм, нэ-
мыкIхэм такIэупчIэзэ, адыгэмэ гъогоу къа-
кIугъэм есэгъапшэх.

— Нэфсэт, кIэлэцIыкIумэ апае рас-
скажхэр отхы, ахэр журналхэм
къыхауты. «Нэнэжъым ипхьо-
рэлъфхэр» ылоу гъэрэкIо тхылъ
къыдэбгъэкIыгъ. Шэныгъэмрэ
кIэлэцIыкIу тематикэмрэ язэпхыны-
гъэхэр къытфэIуатэба.

— ЩыIэныгъэр ары зэкIэри къызыще-
жъэрэр. СIоIэгъэшIэгъоным сьдэшъхъахы-
рэп. Пхьорэлъфхэм анэгъу уклэплэу, бгъэ-
джэгухэу уахэсы зыхъукIэ, къэлэмыр нахы-
бэрэ къэоштэ.

— Цуякъомэ уряныс. Цуекъо
лакхэм фэгъэхыгъэу Цуекъо Мэ-
динэ къыдигъэкIыгъэ тхылъым ире-
дактор шхьалэр оры. Цыфмэ
къашъулонэу шыузыфэягъэр къы-
жъудэхъугъа?

— Цуекъохэр зыщыпсэуштыгъэхэ къуа-
джэу Хэтэпс Краснодар краим ит. Ащ Iла-
къор макIо, зэхахъхэр щызэхещэх. Цуекъомэ
афэгъэхыгъэ тхылъыр нэкIубгъо 200-м къе-
хъу. Лакхор нахышIоу зэрэшIэным, неущрэ
мафэм егушысэным афэшI ащ фэдэ тхылъ-
хэр тищыкIагъэх.

— Нэфсэт, ордэу уикIасэр къыта-
Iоба?

— Ижъырэ ордэхэр сикIасэх. Анахъэу
къахэзгъэщырэр «ХъапакIэ иорэд». А орэ-
дыр сани, сянэжъи якIэсагъ.

— УикIасэ тхакIор хэтэ?

— Нэхэе Руслъан лъэшэу сикIэсагъ. «Тян»
зыфиIорэ поэмэм нэмыкI ымытхыгъэми, ар
исэнаушыгъэкIэ сэгъэлэпIэ.

— ОрэдыIоу анахъ уикIасэр...

— Нэхэе Тэмар.

— Композиторыр...

— Натхэо Джанхъот.

— ГукIэгъур...

— Къин зилэм удеIэныр, хъяр зилэм дэб-
гошыныр сищыIэныгъэ щыщ хъугъэх.

Корреспондентыр. Нэфсэт ишхъэгъу-
сэу Заурбий инженер шхьалэу псэолъэшI
фирмэм Iут. Ыпхъоу Бэлэ филологии шэ-
ныгъэхэмкIэ кандидат, Ставрополь кIэлэ-
егъэджэ институтым шырегъаджэх. Ипшэ-
шэ нахыкIэу Аллэ АР-м и Апшъэрэ суд
иIофышI. Нэфсэт нэнэжъ. Ипхьорэлъфхэу
Дианэрэ Аслъанрэ джыри цыкIух. Игухэ-
лышIухэр Нэфсэт къыдэхъунхэу фэтIо.
Сурэтым итыр: Цуекъо Нэфсэт.

ТЕАТРЭР

«Шапсыгъэ пшъашъэр» тшIогъэшIэгъон

Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ теат-
рэу Цэй Ибрахымэ ыцIэ зыхъырым
КIэрэщэ Тембот ытхыгъэм техыгъэ
спектаклэу «Шапсыгъэ пшъашъэр»
къыщагъэлэзгъуагъ. Урысыемрэ
Ингушетиемрэ искусствэхэмкIэ яза-
служеннэ ИофшIэшхоу, режиссе-
рэу КIуращынэ Аскэрбий спектак-
лэр ыгъэуцугъ.

«Шапсыгъэ пшъашъэм» уеплътэ, тилэп-
къэгъухэм пэсэрэ лъэхъаным зэфыщытыкIэу
яIагъэм, шIульгъум, адыгэ унагъом ипсэукIэ,
пшъашъэм игумэкI-гупшысэхэм уакъыфашэ.

Роль шхьалэр Адыгэ Республикэм иза-
служеннэ артисткэу ЛIыунэе Асыет къешIы.
Шапсыгъэ пшъашъэу Гүлэз иобраз къызэрэ-
зэIуихырэ шыкIэм макIэп узэгупшысэнуу
хэлъыр. Артисткэр ныбжьыкI, шапсыгъэ
пшъашъэм шылакIэу иIагъэм тхылхэмкIэ
ащыгъуаз. Арэу щытми, Асыет лъэхъэнэ
чыжъэм ухещэ, инэшлэгъукIи, игушыIэхэм-
кIи уедэIу пшIоигъоу уешIы.

Зыхъэ Заурбий, Тхьаркъохъо Теуцожь,
Хъакъуй Андзаур, Джолэкъо Рэщыдэ, Хъа-
къуй Аслъан, Жъудэ Аскэрбий, Пэрэныкъо
Чэтибэ, Устэкъо Мыхъутар, КIыкI Юр, Бэгъ
Алкъэс, Ацумыжъ Тембот, нэмыкIхэу хъу-
лъфыгъэ рольхэр къэзышIыхэрэм спектак-
лэр къагъэбаи.

Артистыр игушыIэкIэ, орэд къызэриIорэм-
кIэ угу ребгъэхьым плъэкIышт. Ары шхъае,
пчэгум бэрэ къехъэми, зы гушыIэ къэзымы-
Iорэ артистым уасэу зыфыуигъэшIырэмкIэ
къахэогъэщы.

Артистэу Нэхэе Адамэ «Тыкъэсыжъыгъ»
зыфиIорэ спектаклэм гъэшIэгъонэу хэлэ-



жъагъ, купым чIыплэ хэхыгъэ щигъотыгъ.
«Шапсыгъэ пшъашъэм» шым ироль къыш-
зышIырэ А. Нэхэем артистым инэшэнэшIу-
хэр щигъэфедатгъэх. ЗекIокIэ-шыкIэхэр къы-
гъотыгъэх. Шым ыцIэр Налмэс. Ащ ичъэма-
къи, игукIаехэри артистым къыплъегъэлэсых.
ЗишIытэжырэп. Шъырытыныгъэмрэ гукIэ-
гъумрэ Налмэсым иобраз нахъ афэбгъэхы-
зэ, шIумрэ емрэ шым зэрэзэхидзыхэрэр умы-
гъэшIэгъон плъэкIырэп.

Уджыхъу Марыет, Болэкъо Аминэт, КIэ-

мэщ Разыет, Джымэ Заремэ, нэмыкIхэми
ярольхэр зэпхыгъэх. ЛIыунэе Асыет ахэр
къешIэкIыгъэхэу тэлыгъэми, ролэу араты-
рэм псэ къыпагъэкIэн зэралъэкIырэм тыналэ
тетыдзагъ.

Артист дэгъухэр зэрэтиIэхэр спектаклэм
хэолъагъох.

Спектаклэм IэкIыб хэгъэгумэ къарыкIы-
жыгъэ ныбжьыкIэхэр, студентхэр бэ хъухэу
зэрэплъыгъэхэр тигуапэ.

Сурэтхэр спектаклэм къыщытырахы-
гъэх.



НэкIубгъор зыгъэхъазырыгъэр
ЕМТИЛЪ Нурбий.